

MARINA MARASOVIĆ-ALUJEVIĆ

HAGIONIMI SREDNJOVJEKOVNOG SPLITA

UDK 930.2:801.311*653*(497.13)
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

Mr Marina Marasović-Alujević
Y — 58000 Split
Marasovićeva 8

Obrada antroponima srednjovjekovnog Splita, pogotovu veoma značajne antroponimske skupine kršćanskih imena, vezana je i uz proučavanje hagonima, tj. imena svetaca, koji su se do danas zadržali kao titulari srednjovjekovnih crkava ili su pak zabilježeni u srednjovjekovnim i kasnijim izvorima, najčešće u pisanim ispravama, te u epigrafskim spomenicima.

Istraživanje srednjovjekovnih hagonima prvenstveno je lingvistički zadatak, koji dovodi do lingvističkih (onomastičkih) rezultata, ali može biti zanimljivo i za zaključke arheoloških, arhitektonsko-umjetničkih i graditeljskih disciplina u okviru povijesnih znanosti. Podaci o titularima splitskih srednjovjekovnih crkava dapače se i nalaze najviše u povijesnoj literaturi, vezani uz istraživanje pojedinačnih građevina, epigrafske, pokretnih umjetnina, kulta i drugog.

Ovim radom¹ željela sam na jednom mjestu iznijeti podatke o titularima splitskih srednjovjekovnih crkava, koji se mogu iskoristiti za buduće zaključke u istraživanju antroponima kršćanskog porijekla, a isto tako i u arheološkoj i povijesnoumjetničkoj obradi. Prostor obrade je teritorij Splita uglavnom u njegovim geografskim granicama današnje šire gradske aglomeracije od Bijaća na zapadu (prema trogirskom teritoriju) do Poljičkog primorja na istoku (prema omiškom teritoriju), od Kozjaka i Mosora na sjeveru, a na jugu do otoka Solte, koji je uvijek bio sastavni dio Splita. Te se granice ne poklapaju sasvim s povijesnim granicama srednjovjekovnog Splita,² ali su sa stajališta današnje obrade onomastičke topografije svakako prikladnije.

Vrijeme obrade je srednji vijek do mletačkog osvajanja Splita 1420. g. Pri tome se donja granica poklapa s postankom Splita kao grada koji nastaje na početku ranog srednjeg vijeka naseljavanjem odnosno preobražajem Dioklecijanove palače poslije pada antičke Salone u 7. stoljeću. Gornja granica ne poklapa se s gornjom granicom srednjega

¹ »Splitski srednjovjekovni hagonimi« jedno je poglavlje iz kompleksnije obrade splitskih antroponima.

² Za povijesne granice srednjovjekovnog Splita usp.: N. Klaić, Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1975; L. Katić, Granice između Klisa i Splita kroz vjekove, SHP, III. ser., sv. 6, 1958; I. Babić, Prostor između Trogira i Splita, Trogir 1984.

vijeka, jer on — kao što je poznato, barem što se tiče kulturne historije u Dalmaciji — zahvaća najveći dio 15. st. Zaustavljanje u ovoj obradi na 1420. g. ima, međutim, svoga smisla, jer dolazak Mlečana donosi mnoge promjene koje utječu, između ostalog, na jezik i na onomastiku.

Građa na kojoj se zasniva proučavanje titulara splitskih srednjovjekovnih crkava, odnosno na temelju koje se mogu stvarati zaključci o tome, može se svrstati u tri skupine: prvoj pripadaju danas sačuvane crkve ili njihovi dijelovi, na osnovi kojih se može zaključiti da su sagrađene odnosno da su postojale u srednjem vijeku (7—15. st.). Drugoj skupini građe pripadaju povijesni izvori, najvećim dijelom srednjovjekovne isprave, a manjim dijelom i kameni natpisi u splitskim muzejima, koji spominju srednjovjekovne crkve i njihove titulare. Manji dio tih podataka odnosi se na sačuvane građevine, a znatno veći dio na one crkve kojih više nema, uključujući čak i lokalitete, kojima se izgubio svaki trag, pa uopće ne znamo njihov položaj. Trećoj skupini pripadaju oni izvori (pisani ili grafički) datirani poslije 1420. g., koji se odnose na tada već postojeće crkvene građevine, a možemo pretpostaviti da one sagrađene u srednjem vijeku prije godine koju smo uzeli kao gornju vremensku granicu.

Na osnovi svih tih podataka došli smo do više od šezdeset imena titulara, čiji je kult rasprostranjen na oko stotinjak srednjovjekovnih crkava, ne računajući tu još i brojne oltare, kultne slike i druge predmete, koji također otkrivaju hagonime. Titulari splitskih srednjovjekovnih crkava navode se u ovom radu abecednim redom, a u okviru jednog je istog hagonima nabrajaju se crkve geografskim redoslijedom od središta grada prema predgrađu, s osnovnim podacima o samom titularu (uglavnom prema Leksikonu ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva³) i s kratkim etimološkim objašnjenjima prema C. Tagliaviniju.⁴

Titulari srednjovjekovnih crkava na širem području Splita

ANASTAZIJA je bila mučenica iz Sirmija, pogubljena za Dioklecijanovih progona. *Anastásia* (isto kao i *Anastásius*) karakteristični su kršćanski antroponimi prvih stoljeća n. e., koji se nalaze i u pretkršćanskim tekstovima. Ime potječe od grčkog *Anastásia* i *Anastásios*, prema imenici *anástasis* (uskrsnuće), pa su s razvitkom kršćanskog vjerovanja ta imena bila u široj primjeni, naročito kod kršćana grčkog jezičnog područja.

Hrvatski oblik Stošija, nastao je prema latinskom *Anastasia* i *Anastásius*, od kojeg nastaje hipokoristik *Stasius*, što ga susrećemo baš u antroponimiji Splita 1258.⁵ Oblik Stošija najranije susrećemo u Zadru i Novom 1389. i g. 1422.⁶

³ Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Zagreb 1979.

⁴ C. Tagliavini, *Origine e storia dei nomi di persona*, I, II, Bologna 1982.

⁵ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Zagreb 1975.

⁶ *Ibid*: ... *in platea sancta Stossie...*, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje CD), XVII, Zagreb 1981, 205; M. Kravar, *O hrvatskom imenu sirmijske mučenice Anastazije*, *Zadarska revija*, 6, 1985, 533—535.

Crkva sv. Anastazije u Splitu nalazila se unutar Dioklecijanove palače, vjerojatno na mjestu njezina kriptoportika uz samo južno pročelje, kako se zaključuje po ispravi iz 1269. u kojoj se spominje ... *domus est in fenestris iuxta ecclesiam Sancte Anastasie et prope balconem* ...⁷

Drugoj crkvi sv. Anastazije u Splitu, koja se nalazila izvan grada, sa svim je nestalo materijalnih tragova, a njezin položaj naslućuje se oko današnje Plinarske ulice na sjevernom rubu pučkog predgrađa Velog Varoša.⁸ Crkva se spominje u vrelima s oznakom *de montis*.⁹

ANASTAZIJE je jedan od osnivača solinske crkvene organizacije, po zanimanju tkalac, Sirijac porijeklom, a došao iz Akvileje. Pogubljen 304. g. zajedno s drugim prvacima salonitanske crkve, postao je uz sv. Dujma prvi lokalni mučenik, čiji se kult nastavio i u srednjovjekovnom Splitu.

Prema latinskom obliku *Anastasius* nastao je i hrvatski oblik Staš preko već spomenutog pokraćenog imena *Stasius*.

Sv. Anastaziju bio je posvećen veliki cemeterijalni kompleks na Marusincu u Solinu, koji se sastoji od mauzoleja, dviju cemeterijalnih bazilika i atrija.¹⁰ Mauzolej je kao građevina barem u većem dijelu preživio rušenje Salone u 7. st. pa mu Dyggve pripisuje značajnu ulogu u nastanku ranosrednjovjekovnog arhitektonskog tipa starohrvatskih građevina s kontraforima.¹¹

Kult sv. Anastazija u srednjovjekovnom Splitu dokazuju mnogobrojne isprave već iz ranog srednjeg vijeka, počevši od 852. g. kad se stolna crkva naziva imenima dvaju glavnih solinskih mučenika (*Ecclesia SS Domnii et Anastasii*).¹² Sv. Staš je u srednjem vijeku jedan od titulara splitskog Kaptola (*Coenobium SS Martyrum Doimi, Anastasii, Cosmae et Damiani*).¹³

ANDRIJA, apostol (lat. *Andreas*), brat Šimuna Petra, ribar iz Betsaide u Galileji, jedan od prvih apostola koji je širio Kristovu vjeru u sjeveroistočnim krajevima Evrope, mučen i pogubljen na križu.

Različita su etimološka objašnjenja porijekla grčkog imena *Andreas*, među kojima je najviše prihvaćeno ono o kraćenom obliku složenog imena, kome je prvi element *andrós* (čovjek).

Sv. Andrija je titular nekoliko crkava srednjovjekovnog Splita. Crkva sv. Andrije, koja nosi oznaku *de fenestris* spominje se 1250. g.¹⁴ Kao što je već spomenuto u slučaju ubikacije crkve sv. Anastazije, oznaka

⁷ CD V, 502.

⁸ S. Matijević-Buličić, Nestale marjanske crkve, *Kulturna baština*, 3—4, Split 1968, 31—32.

⁹ I. Ostojić, Metropolitanski kaptol u Splitu, Zagreb 1975; V. Rismondo, Registar notara Nikole iz Augubija, Split 1965, 21, 22, 52.

¹⁰ E. Dyggve, *History of Salonitan Christianity*, Oslo 1951, 78.

¹¹ E. Dyggve, *o. c.*, 134.

¹² CD I, 56.

¹³ I. Ostojić, *o. c.*, 12.

¹⁴ CD IV, 428.

de fenestris upućuje na kriptoportik Dioklecijanove palače, odnosno na arkade njezina južnog pročelja, gdje se bez sumnje nalazila i ta crkva.¹⁵

Izvan povijesne jezgre nalazila se druga, znatno starija crkva sv. Andrije, koja se spominje u povijesnim ispravama od 1119. nadalje,¹⁶ katkada i s nazivom *basilica picta*.¹⁷ Godine 1954—1957. pronađeni su njezini ostaci kod zgrade gradskog vodovoda u Ulici žrtava fašizma i tom prilikom otkrivene su dvije kultne građevine iz 5. st.: trobrodna crkva i vjerojatno starija memorija na zapadnoj strani kompleksa.¹⁸ Značaj tog kompleksa i u razdoblju srednjeg vijeka pokazuje podatak da je u crkvi 1185. g. održan poznati splitski crkveni sabor.¹⁹

U srednjovjekovnom Splitu sv. Andrija se javlja i kao kotitular stare, danas porušene predromaničke crkve sv. Petra na Lučcu. Na natpisu zabata oltarne pregrade, koji se po ukrasnim osobinama datira u rani srednji vijek, spominje se: ... *AN ONORE S(AN)C(T)I PETRI ET S(AN)C(T)I ANDREA* ...²⁰

APOLINAR je bio biskup i mučenik iz prvih stoljeća kršćanstva, čiji se kult raširio u 6. st. naročito iz dvaju žarišta: Ravenne, koja je imala znatan utjecaj na cijelo jadransko područje, i iz područja oko rijeke Rajne. Latinski antroponim *Apollinarius* vezuje se na grčki *Apollinários* i potječe od pridjeva *Apollinaris* (koji se odnosi na Apolona). Ime je, dakle, pretkršćanskog porijekla, vezano uz kult boga Apolona, kao i nekoliko drugih sličnih imena (*Apollonius*, *Apollodorus* i sl.).

Crkva sv. Apolinara u Splitu spominje se u registru notara iz Gubbia,²¹ a nalazila se kraj istočnih vrata Dioklecijanove palače,²² možda unutar stražarskog prostora iznad vanjskog ili unutrašnjeg istočnog ulaza, analogno adaptiranim crkvicama nad Sjevernim i Zapadnim vratima.²³

ARNIR je hrvatski oblik latinskog imena *Rainerius*, što ga je nosio splitski nadbiskup (1175—1180), kamenovan 1180. g. od Poljičana prilikom spora o crkvenim posjedima.

Antroponim *Rainerius* germanskog je porijekla i javlja se u obliku *Raganhar* i *Ragihar* od 6. st. nadalje kao složenica od *ragin* (savjet) + *hari* (vojska) sa značenjem »jaka vojska, koju bogovi savjetuju«. Od latinskog, odnosno od talijanskih oblika *Raniero*, *Ranieri*, *Raneri* i *Rineri* nastao je metatezom i hrvatski oblik *Arnir*, koji će postati od kraja srednjeg vijeka nadalje često osobno ime u Splitu. Kult sv. Arnira, naime, razvio se u Splitu poslije pogibije nadbiskupa, čije su tijelo primile benediktinke u svoju crkvu sv. Benedikta (sv. Eufemije).

¹⁵ T. Marasović, Fouilles de la basilique paléochrétienne de Saint-Andre à Split, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* (dalje: *VAHD*), 77, Split 1984, 255—263.

¹⁶ CD II, 33.

¹⁷ T. Arhidakon, *Kronika*, Split 1960, 42.

¹⁸ T. Marasović, *o. c.*

¹⁹ G. Novak, *Povijest Splita*, I, Split 1957, 523.

²⁰ Z. Rapanić, Ranosrednjovjekovni latinski natpisi iz Splita, *VAHD*, LXV—LXVII, 1963—1965, 271—314.

²¹ V. Rismondo, *o. c.*, 32, 33.

²² T. Marasović, *Dioklecijanova palača*, Nolit, Beograd 1982, 24.

²³ *Ibid.*

BARBARA iz Heliopolisa (Egipat) ili Nikomedije (Mala Azija), odgojena u poganskoj obitelji primila je kršćanstvo i pogubljena u 3. st. Ime potječe od latinskog pridjeva *barbarus* i *barbara*, odnosno grčkog *barbaros* sa značenjem »stranac«, »onog koji nije Grk«, kasnije »necivilizirani« i »divlji«, a u ranom kršćanstvu još i »poganin«.

Crkva sv. Barbare u Splitu, koja se prema katastarskom planu iz 1831. nalazila na Peristilu, možda bi se mogla identificirati s onom što se spominje u notarskom popisu iz 1361—66.²⁴ Nije isključeno da je i toponim Barbarinac, koji se odnosi na otočić zapadno od Vranjica nastao u vezi s crkvom sv. Barbare. Na otočiću su nađeni antički ostaci, a na starim crtežima vidi se na tom otočiću i jedna kula.²⁵

BARTUL je bio jedan od Kristovih učenika, kojeg se identificira s apostolom Nathanaelom. Propovijedao je kršćanstvo na srednjem istoku (Armenija) zbog čega je i pogubljen.

Latinski oblik *Bartholomaeus* oslanja se na grčki *Bartholomaios*, koje potječe od aramejskog Bart + Talmay (Talmajev sin).

U Splitu je sv. Bartul kao hagionim vezan uz bazilikalni sklop na Solinskoj cesti, gdje se javlja kao kotitular crkve sv. Andrije.²⁶ Možda je u srednjem vijeku sv. Bartulu bila posvećena starokršćanska memorija uz baziliku sv. Andrije.²⁷

Crkva sv. Bartula u Splitu neidentificiranog položaja spominje se u mnogim srednjovjekovnim ispravama,²⁸ počevši od isprave kralja Krešimira iz 950. g.²⁹ U predjelu Divulja također se spominje crkva sv. Bartula.³⁰

BAZILIJE (VELIKI) jedan je od četiri velika naučitelja istočne crkve (oko 330—379), osnivač orijentalnog redovništva, reformator istočne liturgije i biskup Cezareje.

Latinski oblik *Basilius* potječe od grčkog *Basileos*, koji se identificira s pridjevom »kraljevski« prema imenici *basileus* (kralj).

Crkva sv. Bazilija u Splitu nalazila se na južnim obroncima Marjana, a možda vuče porijeklo od prvih eremitaža bazilijanaca.³¹ Spominje se u izvorima iz 1361—1366.³² i 1397.³³

BENEDIKT iz Umbrije osnivač je benediktinskog reda u 6. st. i autor njegove temeljne regule. Ime je tipični kršćanski antroponim, koji potječe od latinskog pridjeva *benedictus* (blagoslovljen).

²⁴ V. Rismundo, o. c., 55.

²⁵ F. Bulić, Notizie storiche sul villaggio Vranjic vicino Salona, VAHD, 1913, 14.

²⁶ Visitatio prima generalis archiepiscopis S. Cosmi, Nadbiskupski arhiv Split, 47.

²⁷ T. Marasović, o. c. (vidi bilj. 15).

²⁸ CD II, 11, 165, 166, 193.

²⁹ CD I, 39.

³⁰ Ž. Rapanić, Prilog proučavanju kontinuiteta naseljenosti u salonitanskom ageru u ranom srednjem vijeku, VAHD, LXXIV, Split 1980, 189—217.

³¹ N. Kalodera, Vođ po Marjanu, Jugosl. narod, Split, 6. I — 4. IV. 1923.

³² V. Rismundo, o. c., 17.

³³ I. Ostojić, o. c., 162.

Crkva sv. Benedikta u Splitu sagrađena je prije 1068. g. kad je uz nju osnovan ženski benediktinski samostan³⁴ izvan sjevernog zida Dioklecijanove palače, između Sjevernih vrata i sjeverozapadne kule.³⁵ Samostan koji spominju mnogobrojne isprave imao je veliku ulogu u društvenom, kulturnom i gospodarskom životu Splita. Od velikog građevnog kompleksa ostali su donji dijelovi zidova predromaničke crkve, koja se još naziva i imenom sv. Eufemije (v. dalje) s dobro sačuvanom kasnogotičkom kapelom.

Ime sv. Benedikta (vjerojatno kao kotitulara) nalazi se i na natpisu iz crkve sv. Marije di Taurello.³⁶

Crkva sv. Benedikta nalazila se u srednjem vijeku i na sjevernim obroncima Marjana. Spominje se 1361—1366,³⁷ a njezin točan položaj zabilježen je i na Calergijevoj katastarskoj karti iz 1675.³⁸ Uz oznaku (chiesa di S. Benedetto) na području, koje se i danas zove Bene. Od prvobitne crkve pronađen je samo oltarni stup s udubljenjem za relikvijar.³⁹

CECILIJA je rimska mučenica iz 3. st. (koja je zbog pogrešne interpretacije povijesnih izvora postala zaštitnicom glazbe).

Ime potječe od latinskog oblika *Caecilius* i *Caecilia*, koje je u širokoj upotrebi u rimsko doba (*gens Caecilia* bio je jedan od najslavnijih u starom Rimu).

Prema popisu kaptolskog kartulara iz 13. st. crkva sv. Cecilije u Splitu nalazila se na Pisturi.⁴⁰

CIPRIJAN, Kartazanin, poganski rektor iz 3. st., preobraćen na kršćanstvo postaje biskup i pisac. Pogubljen je za Valerijanovih progonaštava.

Latinsko ime *Cyprianus*, razvijeno u kršćansko doba, tipičan je etnički antroponom, a potječe od pridjeva *Cyprius*, grčki *Kyprios* (iz Cipra).

Crkva sv. Ciprijana spominje se u Splitu u Prodanovoj darovnici iz 1119. g., iz koje se razabire da se nalazila blizu crkve sv. Nikole »*de Collegaci*«. ⁴¹ L. Katić spominje jednu crkvu sv. Ciprijana na mjestu crkve sv. Jurja na rtu Marjana.⁴²

CIRIJAK je ime rimskog mučenika iz Dioklecijanova vremena, ali isto tako i ime biskupa i mučenika iz Ankone, titulara ankonske katedrale, čiji je kult u srednjem vijeku razvijen i na ovaj strani Jadrana. Latinsko ime *Cyriacus* (katkad i u varijantama *Quiriacus*, *Curiacus*, *Ciriacus*)

³⁴ CD I, 109.

³⁵ C. Fisković, Iskopine srednjovjekovne crkve sv. Eufemije u Splitu, *Historijski zbornik*, I, Zagreb 1984, 201.

³⁶ Ž. Rapanić, o. c., 281 (vidi bilj. 20).

³⁷ V. Rismondo, o. c., 22.

³⁸ L. Katić, Topografske bilješke solinskog polja, *VAHD*, LII, 71—96.

³⁹ Prema neobjavljenim istraživanjima J. i T. Marasovića.

⁴⁰ I. Ostojić, o. c., 40, 42.

⁴¹ CD II, 31, 32.

⁴² L. Katić, o. c.

dolazi od grčkog *Kýrios*, odnosno od pridjeva *kyriakós* sa značenjem »gospodinov« ili »gospodarev«, što je — analogno Dominiku (v. dalje) supstantiv za »Božji«.

Splitska crkva sv. Cirijaka nalazila se na Marjanu i uz crkvu sv. Jere pominje se kao obitavalište eremita.⁴³

DAMJAN je ime jednog od braće blizanaca (drugi je Kuzma), koji je pogubljen za vrijeme Dioklecijanovih progona.

Među različitim pretpostavkama o etimologiji latinskog imena *Damianus* kao najprihvatljivije Tagliavini uzima grčki korijen *dámas* ili *dámos*, odnosno *damázo*, *dámneni* sa značenjem »ukrotiti, potčiniti«.

Kult sv. Damjana uvijek je vezan uz sv. Kuzmu (pa za njegovo štovanje u Splitu v. hagionim Kuzma).

DOMINIK je ime osnivača propovjedničkog reda (dominikanaca) koji je rođen u Calahorri (Španjolska) 1170. g.

Antroponim je izrazito kršćanskog porijekla. Latinski *Dominicus* pridjev je od *dominus* što odgovara grčkom *Kyriakós* od *kýrios* (v. prije) i hebrejskom Adonay sa značenjem »gospodarev« ili »gospodinov« kao supstantiv za »Božji«.

Crkva sv. Dominika sagrađena je u Splitu 1217. g. na mjestu prijašnje crkve sv. Katarine blizu istočnih vrata Dioklecijanove palače, kad je osnovan i benediktinski samostan.⁴⁴

DUH sveti je, prema kršćanskoj dogmi, treća božanska osoba svetog Trojstva. Premda se kao jedno od imena Božje osobe nikada nije odrazilo na antroponime, ipak i sv. Duha treba priključiti hagionimima, koji se javljaju u srednjovjekovnom Splitu.

Crkva sv. Duha, vjerojatno iz 11. st., nalazila se izvan zidova splitskog ranosrednjovjekovnog suburbija.⁴⁵ U razdoblju romanike 12—13. st. crkva se pregrađuje, a u 14. st. nalazi se unutar srednjovjekovnih gradskih bedema.⁴⁶

DUJAM (Duje) porijeklom iz Sirije. Bio je osnivač salonitanske crkve i njezin prvi biskup. Pogubljen 304. za Dioklecijanovih progona, postao je prvim salonitanskim mučenikom, čiji je kult prenesen u Split. Od ranog srednjeg vijeka sv. Duje je zaštitnik grada.

Latinski oblik *Domnius* javlja se u srednjovjekovnom Splitu kao veoma česti antroponim također i u varijantama *Dujmus*, *Duimus* i *Duy-mus*.

Iako je splitska stolna crkva od svoje transformacije iz Dioklecijanove mauzoleja (što Toma Arhiđakon pripisuje nadbiskupu Ivanu Ra-

⁴³ N. Kalodžera, o. c.

⁴⁴ F. Oreb, Crkva i samostan sv. Dominika u Splitu, magistarski rad na postdiplomskom studiju graditeljskog nasljeđa u Splitu, Zagreb — Split 1980, 15.

⁴⁵ Z. Perković, Sklop objekata uz sjeverozapadni zid srednjovjekovnog Splita, knj. I, magistarski rad na postdiplomskom studiju graditeljskog nasljeđa u Splitu, Zagreb — Split 1977.

⁴⁶ G. Novak, o. c., 325.

venjaninu) izvorno posvećena sv. Mariji, ipak se već u ranosrednjovjekovnim ispravama, počevši od g. 852. nadalje ona spominje pod imenom sv. Dujma (katkada i sv. Anastazija).

Kult sv. Dujma spominje se u ispravi iz 1068. g. o utemeljenju samostana benediktinki, gdje se spominje *cella sancti Dujmi*,⁴⁷ možda kao prva kulturna jezgra ranosrednjovjekovnog crkvenog kompleksa.

Crkva posvećena sv. Dujmu nalazila se i na južnim padinama Marjana na položaju oko današnje vile »Dalmacije«, a od nje je danas ostao samo toponim Dujmovica.⁴⁸ Spominje se 1361—1366. kao *ecclesia Sancti Domnii* (ili *sancti Domni*), *de Murnano* (ili *de Merglano*),⁴⁹ te u Cosmijevoj vizitaciji iz 1682—1683.⁵⁰

Još jedna crkva sv. Dujma bila je sagrađena u predjelu, koji danas po njoj nosi naziv Dujmovača, a prema tradiciji vezanoj uz prijenos kostiju mučenika iz Solina u Split.⁵¹

Od istog sanktorema nastalo je s pomoću starodalmatoromanskog refleksa *sanctus* i ime Sudajma ili Sudamja, kojim se označava svetkovina sv. Dujma u Splitu.⁵²

EUFEMIJA je mučenica grčke crkve iz 3. st. Ime potječe od latinskog antroponima *Euphemia*, odnosno grčkog *Euphemia* (u upotrebi samo u kršćanskom razdoblju) kao složenica od — *eu* (dobar) i glagola *phemi* (govoriti) sa značenjem »dobar glas« ili »dobre želje«, odnosno u prenesenom kršćanskom smislu »zahvalnost upućena Bogu«.

U Splitu je sv. Eufemija titular već spomenute crkve u sklopu ženskog benediktinskog samostana i u starijoj literaturi uvijek se navodi pod tim imenom.⁵³

Crkva sv. Eufemije spominje se i u području Klisa 1361—1366. g.⁵⁴ (*ecclesia sancte Fumia, districtus Clissi*), a starokršćanska crkva sv. Eufemije s ostacima samostana nalazi se na otočiću jugoistočno od Ciova, koji po crkvi nosi ime Fumija.

FELICIJE (Felicio) je svetac koji se štovao u Epetiumu (Stobreču) čiji je kult prihvaćen u ranosrednjovjekovnom Splitu. Latinski antroponim *Felicius* potječe od pridjeva *felix* (sretan, zadovoljan), koji je u rimsko doba bio kognomen s ranijim značenjem »plodan«, a tek kasnije dobiva smisao »miljenik bogova« i prema tome »sretan«.

⁴⁷ CD I, 110.

⁴⁸ P. Petrić, Topografski nazivi obala splitskog poluotoka, *Kulturna baština*, 13, Split 1982, 10.

⁴⁹ V. Rismundo, o. c., 13, 34.

⁵⁰ Arhiv splitske nadbiskupije, Vizitacija nadbiskupa Cosmija 1662—1669. (u daljem tekstu: Cosmijeva vizitacija).

⁵¹ T. Marasović — F. Oreb, Obrada graditeljskog naslijeđa u okviru projekta »Splitski poluotok«, *Godišnjak zaštite spomenika kulture*, 2, Zagreb 1976; 3, Zagreb 1977, 107.

⁵² V. Putanec, Refleksi starodalmatoromanskog pridjeva *sanctus* u onomastici obalne Hrvatske, *Slovo*, 14, Zagreb, 137.

⁵³ C. Fisković, o. c. (v. bilj. 35).

⁵⁴ V. Rismundo, o. c., 13, 14.

Crkva sv. Felicija »na obali« u Splitu postojala je već u 10. st.⁵⁵ i spominje se u mnogim srednjovjekovnim izvorima. S dolaskom franjevacu u Split ta se crkva pregrađuje i uzima sv. Franju kao glavnog titulara, ali se kult sv. Felicije u njoj do danas zadržao.

V. Putanec iznio je pretpostavku da toponim Stafilić (Štafilić) ima također sanktoremsko porijeklo, nastalo po imenu sv. Felicija s refleksom pridjeva *sanctus*,⁵⁶ ali postojanje crkve s imenom tog titulara nije dokazano ni u pučkoj tradiciji ni arheološki.

FILIP, apostol, štovan je naročito za vrijeme langobardske vladavine u Italiji, a kult mu u Evropi opet oživljava oko g. 1000, vjerojatno pod utjecajem Bizanta (od 17. st. znatno je razvijeniji kult firentinskog svećenika Filipa Nerija).

Latinski antroponim *Philippus* potječe od grčkog *Philippos*, što je složena od *philéo* (ljubiti), odnosno *philos* (prijatelj) i *ippos* (konj).

Kao titular sv. Filip se obično javlja u paru sa sv. Jakovom. Tako su i u Splitu sveti Filip i Jakov titulari crkve, podignute na hridi predjela Dražanac uz zapadnu obalu splitske luke. Ostaci pleterne ornamentike pokazuju ranosrednjovjekovno porijeklo crkve koja se spominje u ispravi iz 1361—1366.⁵⁷

FORTUNAT je ime brojnih kršćanskih svetaca i mučenika (iz Rima, Afrike, Izmir, Valencije, i dr.). U našim krajevima štovao se sv. Fortunat iz Sirmija, koji je bio mučenik zajedno sa sv. Hermagorom, pa se i kao titular javlja s istim svecem.

Latinski antroponim *Fortunatus* potječe od pridjeva *fortunatus* (sretan, onaj koga prati sreća) što je bio čest kognomen u rimskom razdoblju.

Crkva sv. Hermagore i Fortunata nalazila se na južnim padinama Marjana zapadno od Bambine glavice.⁵⁸

FRANJO iz Asizija, kanoniziran 1228. g., osnivač je franjevačkog reda »male braće«. Latinski antroponim *Franciscus* u stvari je etnički pridjev, koji predstavlja latinsku adaptaciju germanske riječi *frankisk* (Franak, pripadnik franačkog naroda).

Kult sv. Frane (isto kao i antroponim) širi se već u 13. st. U Splitu franjevci osnivaju crkvu i samostan pregrađujući ranosrednjovjekovnu crkvu sv. Felicija.⁵⁹

GRGUR je ime što ga je nosilo nekoliko svetaca, među kojima je i Grgur Veliki, papa i jedan od četiriju otaca latinske Crkve.

Latinski oblik *Gregorius*, uobičajen za vrijeme rimskog carstva, potječe od grčkog *gregórios*, sa značenjem »budan«.

⁵⁵ T. Arhiđakon, o. c., 28.

⁵⁶ V. Putanec, o. c., 69, bilj. 111.

⁵⁷ T. Marasović, Zapadna obala splitske luke u srednjem vijeku i u prvim stoljećima novoga vijeka, *Urbs*, Split 1959—1960, 36.

⁵⁸ S. Matijević-Buličić, o. c., 32.

⁵⁹ CD XIII, 158.

Sv. Grgur papa jedan je od titulara predromaničke crkve sv. Martina, adaptirane nad Sjevernim vratima Dioklecijanove palače, kako to proizlazi iz oltarne pregrade, datirane u 11. st.⁶⁰

Da je sv. Grgur bio i samostalni titular pokazuje i isprava iz g. 1106. u kojoj se spominje zemlja sv. Grgura u Splitu neidentificiranog položaja.⁶¹ Kapela sv. Grgura spominje se u donjokaštelanskom polju.⁶²

Sv. Grgur mučenik javlja se opet kao kotitular na natpisu crkve kraj Kaštel-Starog, kod koje je pronađen poznati natpis Ljubomira Tepčije (uz sv. Petra i sv. Nikolu).⁶³

HERMAGORA (hrvatski oblik: Mohor) bio je sirmijski mučenik, pogubljen zajedno s Fortunatom 304. g. za Dioklecijanovih progona. Kult dvojice mučenika prenio se u Akvileju, gdje se stopio s kultom ranijih mučenika istoga imena.

Hermágoras je kao latinski antroponim veoma rijedak, potječe od grčkog *Ermagóras*, a etimološki se izvodi od Hermes sa značenjem »govorljiv kao Hermes«, te *agora* (skupština), analogno sličnim složenicama istog završetka (*Anaxagóras*, *Pethagóras* i sl.).

Već je spomenuto da se sv. Hermagora, u paru sa sv. Fortunatom, javlja kao titular crkve na južnim obroncima Marjana.⁶⁴

ILIJA je starozavjetni prorok, isposnik i pustinjač, osobito štovan kod Slavena.

Latinski antroponim *Elias*, odnosno grčki *Elías*, potječe od hebrejskog *Eliyah(u)*, što je zapravo dvostruko formirani *teonim*, jer sadržava dva božja imena: *Elohim* i *Yahve*, oba pojedinačno neizgovorljiva vjericima.

Crkva sv. Ilije u Splitu nepoznatog položaja u predjelu Barnik spominje se u dokumentu iz 1397 (*ecclesia sancti Helie*).⁶⁵ Na Calergijevoj katastarskoj karti iz 1675. ucrtana je crkvice sv. Ilija u Rupotini sjeverno od Rižinica kraj Solina i obilježena kao »sv. Ilija di Ilijino vrillo«.⁶⁶

IVAN je ime brojnih kršćanskih svetaca, među kojima dvojica imaju istaknuto mjesto u svetačkoj hijerarhiji.

Sv. Ivan Krstitelj je velika ličnost kršćanske crkve na razmeđu Starog i Novog zavjeta, asketa, propovjednik i prorok. Obično je s oznakom »krstitelj«, po čemu se razlikuje od sv. Ivana Apostola. Ima veoma raširen kult još od ranokršćanskog razdoblja, razvijen i u ranom srednjem vijeku. Titular je krstionica i drugih crkava i kapela. Njegov kulturni značaj dokazuje i okolnost, što se u srednjovjekovnoj ikonografiji često javlja u likovnoj kompoziciji s Kristom i Marijom (tzv. *Deisis*).

⁶⁰ Ž. Rapanić, o. c., 274.

⁶¹ CD II, 17.

⁶² P. Andreis, *Storia della città di Trau, Split 1909*, 326.

⁶³ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj, I, Split 1963*, 341.

⁶⁴ N. Kaloderá, o. c.

⁶⁵ D. Farlati, *Illyricum sacrum, III, Venecija 1765*, 344.

⁶⁶ L. Katić, o. c. (v. bilj. 38).

Sv. Ivan Evanđelist, najmlađi je od dvanaestorice apostola i brat sv. Jakova Starijeg. Njegov je kult bio naročito raširen u Efezu i uopće na kršćanskom istoku i razvijen kroz cijeli srednji vijek.

Latinski oblik *Iohannes* ili *Iohannis* (isto kao i kasnolatinski *Ioannis*), te grčki *Ioánnes* reprodukcije su hebrejskog *Yôhânân*, kao jednog od najčešćih antroponima teoforskog karaktera, sastavljenog od *Yo* (što je skraćena forma za ime boga Jahve) i *hanan* (imao je milosti). Prema tome, značenje imena *Yôhânân* jest: »Bog je imao milosti«.

Na području srednjovjekovnog Splita poznat je veći broj crkava posvećenih sv. Ivanu Krstitelju ili sv. Ivanu Evanđelistu.

Splitska krstionica već je u srednjem vijeku posvećena sv. Ivanu Krstitelju transformacijom cele antičkog hrama boga Jana.⁶⁷ U dokumentima se crkva spominje obično pod imenom *s. Johannes de fontibus*.⁶⁸

U predjelu Pisture u sjeverozapadnom dijelu srednjovjekovnog grada spominje se crkva *s. Johannes de Posturio* g. 1232,⁶⁹ odnosno *de Pistorio* g. 1265.⁷⁰

Izvan samog grada crkve tog titulara nalazile su se: sv. Ivan na Marjanu, kojoj položaj nije točnije određen,⁷¹ sv. Ivan *de Lacu* u predjelu Lokve, koji se spominje u katastru 1621,⁷² sv. Ivan *de Kilco*, u predjelu Kile spominje se g. 1215.⁷³ Možda se ta crkva može poistovjetiti s crkvom *s. Iohannis de Fonte* u splitskom polju, koja se spominje već u 12. st.⁷⁴

Na istočnoj strani splitskog poluotoka Calergijeva karta donosi podatke za crkvu *San Zuanne de Sutiqua*.⁷⁵ Ukoliko se ta građevina može poistovjetiti s crkvom sv. Tekle, onda povijesni podatak o njoj postoji 1208.⁷⁶ Dalje prema istoku u ispravi Petra Crnog iz 1080. g. spominje se *Sancuts Iohannis* na položaju Kremen.⁷⁷

Na zapadnom rubu splitskog područja još su dvije crkve posvećene sv. Ivanu. Prijašnja crkva sv. Marte posvećuje se nakon pregradnje 1197. sv. Ivanu Krstitelju.⁷⁸ Latinski natpis o obnovi te crkve datiran je g. 1444.⁷⁹ U Donjim Kaštelima je i srednjovjekovna crkva sv. Ivana na lokalitetu Biranj.^{79a}

IZIDOR je ime većeg broja kršćanskih svetaca, a splitski ranosrednjovjekovni hagionim najvjerojatnije se odnosi na poznatog seviljskog

⁶⁷ T. Marasović, *o. c.* (v. bilj. 22), 116.

⁶⁸ V. Rismondo, *o. c.*, 49, 51, 52.

⁶⁹ CD III, 394.

⁷⁰ CD V, 343.

⁷¹ J. Jelaska, *Splitsko polje za turskih vremena*, Split 1985, 39.

⁷² *Ibid.*

⁷³ CD III, 131.

⁷⁴ CD II, 39.

⁷⁵ L. Katić, *o. c.*

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ CD I, 176.

⁷⁸ V. Omašić, *Prilog proučavanju triju srednjovjekovnih isprava s kaštelanskog područja, Radovi Pedagoške akademije*, 2, Split 1977, 237—240.

⁷⁹ P. Andreis, *o. c.*, 327.

^{79a} Ž. Rapanić, *o. c.*, 195 (vidi bilj. 30).

biskupa, jednog od najvećih srednjovjekovnih erudita, koji je živio na prijelazu 6. u 7. st. (umro 636. g.).

Latinski antroponim *Isidorus* potječe od grčkog *Isidoros* sa značenjem »dar Izide«, egipatske božice, čiji je kult bio razvijen u Grčkoj i u starom Rimu.

U Splitu je poznata ranosrednjovjekovna crkva sv. Izidora, koja je dala ime današnjem gradskom predjelu Sućidar. Tu crkvu spominju povijesni izvori već od ranog srednjeg vijeka (1090. g.),⁸⁰ kasnije i u drugim varijantama, npr. g. 1267. s. *Sider*. Početkom 20. stoljeća crkva je bila ruševina s još uvijek sačuvanim sjevernim zidom, a zatim porušena.⁸¹ Njezini ostaci otkriveni su 1950. g. u okviru istraživanja predromaničke arhitekture Splita, te podrobno istraženi i snimljeni.⁸² Nakon toga oni, na žalost, sasvim nestaju u novoj gradnji stambenih kuća i infrastrukture.

JAKOV je ime dvaju apostola: Starijeg i Mlađeg. U srednjem vijeku naročito je razvijen kult starijeg sv. Jakova, brata sv. Ivana, koji je — prema legendi — na jednom od mnogih svojih putovanja stigao u Španjolsku i tamo (u mjestu kasnije nazvanim Compostella) stvorio temelje za razvoj kršćanstva.

Latinsko ime *Jacobus* preko grčkog *Iakobus* vezuje se na izvorni hebrejski antroponim *Ya'aqôbh*. Među brojnim etimološkim pokušajima objašnjenja tog imena najuvjerljivije je, prema Tagliaviniju, ono teoforskog značenja »Bog je zaštitio«.⁸³

Splitska srednjovjekovna crkva sv. Jakova s oznakom *de Colonia* spominje se 1397.⁸⁴ i nalazila se vjerojatno u zapadnom dijelu srednjovjekovnog grada.⁸⁵ Već je spomenuta i crkva sv. Filipa i Jakova na zapadnoj obali splitske luke.

JERONIM (Jerolim, Jere) jedan je od četvorice latinskih crkvenih otaca, rođen u Stridonu u rimskoj provinciji Dalmaciji u 4. st.

Latinski antroponim *Hieronymus* poznat je samo u kršćanskom razdoblju, iako je grčki *Ierónymos* bio veoma raširen u grčkom klasičnom i helenističkom svijetu, nastao kao složenica sastavljena od *hierós* (sveti) i *ónoma* (ime), pa prema tome ima značenje »sveto ime«.

Crkva sv. Jere sagrađena je u Splitu u kasnom srednjem vijeku na južnim obroncima Marjana i do danas je ostala dobro sačuvana.⁸⁶

JULIJANA je ime nekolicine svetica i mučenica mediteranskog područja. Antroponim potječe od latinskog *Iulianus* što je bio veoma česti kognomen, nastao od starog rimskog imena *Iulius*.

⁸⁰ CD I, 194.

⁸¹ Bilješke F. Bulića u arhivu Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu.

⁸² J. Marasović, T. Marasović i M. Marasović, neobjavljena građa o predromaničkom graditeljstvu u Dalmaciji.

⁸³ C. Tagliavini, *o. c.*, I, 247.

⁸⁴ J. Jelaska, *o. c.*, 39.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ I. Fisković, Prilog poznavanju najstarijih crkvenih spomenika na Marjanu kraj Splita, *Analiz Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, XII, 1970.

Crkva sv. Julijane u Splitu potječe vjerojatno iz 11. st. a spominje se u natpisu đakona Dobre zajedno s kotitularima sv. Lukom i sv. Vitalom.⁸⁷ Crkva se spominje i u dokumentu iz 1338,⁸⁸ a nalazila se unutar srednjovjekovnog grada s vanjske strane zapadnog zida Dioklecijanove palače u današnjoj Marulićevoj ulici. Od crkve je u čitavoj visini sačuvana polukružna apsida unutar stambene kuće.

JURAJ je kršćanski mučenik iz Kapadocije (Mala Azija), pogubljen za vrijeme Dioklecijanovih progonstava 303. g. Kult mu je ispočetka vezan uz Palestinu i Egipat, a kasnije se širi na čitavo bizantsko područje.

Latinsko ime *Georgius* adaptacija je grčkog *Gheórggios*, koje je u većoj primjeni tek u bizantskom razdoblju, a potječe od *gheorgós* (ratar) kao složenica od *ghe* (zemlja) i (*v*)*érgon* (rad).

Brojne crkve sv. Jurja na širem splitskom području svjedoče o rasprostranjenosti njegova kulta, koji se može pratiti na cijelom istočnojadranskom prostoru. Crkve posvećene tom titularu obično se nalaze na istaknutim položajima: na rtovima i na uzvisinama.

Na rtu Marjanskog poluotoka nalazila se ranosrednjovjekovna crkva sv. Jurja, sagrađena uz ostatke antičkog hrama božice Dijane i kasnije pregrađena u doba gotike.⁸⁹

Druga crkva sv. Jurja, kojoj se danas izgubio svaki trag nalazila se u Mejama u predjelu Zvončac (*San Zorzi detto Sunzac*).⁹⁰

Crkva sv. Jurja u Solinu nalazila se na istoimenoj glavici iznad rijeke Jadro (*San Zorzi della Fiumara*), a spominje se 1397. g.,⁹¹ a jedna crkva istoga titulara nalazila se na samom vrhu Kozjaka.⁹² Dalje prema istoku crkva sv. Jurja nalazila se na brdu Perun na Mosoru.⁹³

Nekoliko crkava posvećenih sv. Jurju nalazi se na području Kaštela. Najstarija je ona iznad Kaštel-Sućurca na lokalitetu Putalj. Spominje se već 852. g.⁹⁴ u ispravi kneza Trpimira, a zatim i u mnogim kasnijim dokumentima, a dala je ime čitavom naselju, što je dokumentirano najprije latinskim oblikom: *villam sancti Georgii de Putalo*, a od 1391. nadalje u hrvatskom toponimu (uz starodalmatoromanski refleks pridjeva *sanctus*) kao Sućurac (*Suzzuraz*, *Sucurac* i dr.)

Najstarija je do danas sačuvana crkva sv. Jurja u Radunu iznad Kaštel-Starog, koja je (pogotovu nakon nedavne obnove svoda i krova) u cjelini zadržala svoj izvorni oblik jednobrodne predromaničke građevine, raščlanjene izvana plitkim mišama.⁹⁵

⁸⁷ Ž. Rapanić, o. c., 278 (vidi bilj. 20).

⁸⁸ CD X, 433.

⁸⁹ J. Marasović, T. Marasović, M. Marasović, Crkva sv. Jurja u Splitu, Split 1971.

⁹⁰ L. Katić, o. c., 88 (vidi bilj. 38).

⁹¹ *Ibid.*

⁹² I. Babić, o. c., 16, 34, 37, 50.

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ T. Burić, Villa sancti Georgii de Putalio, *SHP*, III. ser., sv. 14, Split 1984, 305.

⁹⁵ T. Marasović, Prilog morfološkoj klasifikaciji ranosrednjovjekovne arhitekture u Dalmaciji, Prilozi istraživanju starohrvatske arhitekture, Split 1978, 152.

U Kaštelima se nalazi i crkva sv. Jurja u Žestinju (s. *Georgius de Mirano*), spomenuta u ispravi iz 1189.⁹⁶

KASIJAN je ime koje je nosilo nekoliko kršćanskih svetaca, među kojima su na istočnojadranskom prostoru vjerojatno štovali rimskog mučenika, osnivača biskupije u južnom Tirolu, koji je ubijen u Imoli početkom 4. st., ili pak sv. Kasijana iz 6. st. koji nosi naziv *Scytha*.⁹⁷

Latinski *Cassianus* bio je najprije pridjev od osobnog imena *Cassius*, a potom postaje kognomen.

Crkva sv. Kasijana u Splitu nije sačuvana, ali je do danas ostao toponim Sukojišan u imenu predjela grada zapadno od ulice Žrtava fašizma. Crkva se spominje već 1068,⁹⁸ a zatim i u nizu kasnijih srednjovjekovnih isprava.⁹⁹

KATARINA je ime nekolicine svetica od kojih su najpoznatije Sv. Katarina Aleksandrijska iz 2. st. i Sijenska iz 14. st.

Grčko osobno ime *Aikaterine* nastalo je pogrešnom grafijom imena *Ekaterine*, vjerojatno kao ženski oblik imena *Ekatrós*, možda kao derivat od *Ekatos* (Apolonov atribut) ili pak od *Ekáte*, božice zagrobnog života. Od *Aikaterine* potječe pogrešna latinska grafija *Catharina* iz koje se raširio antroponim *Catherina* u svim zapadnoevropskim jezicima (u različitim varijantama).

Stara crkva sv. Katarine (aleksandrijske) iz starokršćanskog razdoblja nalazila se istočno od Dioklecijanove palače, na mjestu gdje su u 13. st. dominikanci podigli svoju crkvu i samostan.¹⁰⁰

Crkva sv. Katerine (možda Sijenske) nalazila se u Kliškom polju i ubilježena je u karti Splita i okolice iz 1675.¹⁰¹

KLARA je ime koludrice iz Asizija, učenice sv. Frane i osnivača reda Klarisa, koja je umrla 1253.

Latinski antroponim *Clarus*, koji nastaje od pridjeva sa značenjem »svijetli« (izvorno samo u odnosu na tonove i zvuk, a kasnije i na vizualne osjete) nalazi se već u pretkršćanskom razdoblju, a u kršćansko doba prihvaćen je i u duhovnoj sferi. Ženski antroponim *Clara* u široj je upotrebi tek nakon razvitka kulta sv. Klare.

Crkva i samostan sv. Klare u Splitu osnovani su g. 1308. blizu jugozapadne kule Dioklecijanove palače.¹⁰² Kad je na tom prostoru sagrađen početkom 15. st. mletački gradski kaštel, samostan i crkva dobili su drugu lokaciju u jugoistočnom kvadrantu Dioklecijanove palače.¹⁰³

⁹⁶ I. Babić, o. c., 79, 80.

⁹⁷ V. Putanec, o. c., 162, bilj. 59.

⁹⁸ F. Rački, Documenta, 177.

⁹⁹ CD X, 395.

¹⁰⁰ F. Oreb, o. c., 15.

¹⁰¹ L. Katić, o. c., 85.

¹⁰² V. Petričević, Samostan sv. Klare u Splitu, 1308—1978, Split 1979.

¹⁰³ O. c., 15—26.

KLEMENT je rimski papa i mučenik iz 2. st., a isto ime nosio je uz mnoge druge ohridski biskup iz 9—10. st., jedan od učenika Ćirila i Metoda, naročito štovan u istočnim slavenskim crkvama.

Ime potječe od latinskog pridjeva *clemens* (milostiv), koji je bio u čestoj upotrebi u rimskim obiteljima kao kognomen. Kao osobno ime *Clemens* se javlja tek s kršćanskim razdobljem.

Crkva sv. Klementa iz romaničkog razdoblja sačuvala se kraj Gornjeg Sitnog na Mosoru.¹⁰⁴

KUZMA je ime kršćanskog sveca, koji je sa svojim bratom blizancem Damjanom, bio mučenik.

Latinsko crkveno ime *Cosmas*, prema grčkom *Kosmās* etimološki se vezuje na *kósmion* (ukras), ili na pridjev *kósmios* (skroman, umjeren) ili — kako predlaže Tagliavini¹⁰⁵ na složenicu *Kósmippos* sastavljenu od *kosméo* (urediti, red) i *ippos* (konj) sa značenjem »onaj koji redi konje« (analogno *Philippos* = onaj koji voli konje), s time što je konačni oblik hipokoristik.¹⁰⁶

Kult sv. Kuzme i Damjana bio je raširen u Splitu još od starokršćanskih vremena. Braća blizanci javljaju se kao titulari splitskog kaptola (*Coenobium SS. Martyrum Doimi, Anastasii, Cosmae et Damiani*) u kaptolskom kartularu iz 13. st.¹⁰⁷ Ranosrednjovjekovni natpis pronađen je u Splitu: (*SANCTORUM COSME ET (DAMIANI)*)¹⁰⁸ odnosi se na isti svetački par.

Mala crkvice sv. Kuzme i Damjana u istočnim predjelima grada blizu obale uz cestu koja vodi za Stobreč, a od koje danas još postoje ruševine, također je iz starokršćanskog vremena.¹⁰⁹

Najznačajnija crkva na splitskom području, posvećena toj dvojici titulara nalazi se u Kaštel-Gomilici, a datirana je u 12. st.¹¹⁰ Nova istraživanja pokazala su da se ispod romaničke nalazila starokršćanska crkva,¹¹¹ pa se i u ovom slučaju radi o starokršćanskom kulturnom kontinuitetu.

LEONARD je bio sveti opat, koji je živio u 6. st. u Franačkoj, a kult mu se brzo širio Evropom. Ime je franačkog porijekla *Leonhart*, nastalo kao složenica od *leon* + *hart* sa značenjem »jaki lav«, odnosno »onaj koji ima snagu lava«. Ime je već u 6. st. latinizirano u *Leonardus*.

¹⁰⁴ C. Fisković, Utjecaj Dioklecijanova mauzoleja na kasnije graditeljstvo, *VAHD*, LIII, Split 1952, 181—195.

¹⁰⁵ C. Tagliavini, *o. c.*, 325.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ I. Ostojić, *o. c.*, 12 (vidi bilj. 9).

¹⁰⁸ Ž. Rapanić, *o. c.*, 278 (vidi bilj. 20).

¹⁰⁹ T. Marasović — F. Oreb, *o. c.*

¹¹⁰ Lj. Karaman, *Iz kolijevke hrvatske prošlosti*, Zagreb 1930, 205—213.

¹¹¹ Dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu koji je vodio istraživanja.

Crkva sv. Leonarda u Splitu nalazila se blizu istočnih vrata Dioklecijanove palače, koja se nazivaju *Porta Nova (ecclesia sancti Leonardi aue sita est ad Portam Novam)*.¹¹²

LOVRO, porijeklom iz grada Huesca (Španjolska) postao je arhidiakonom crkve u Rimu, gdje je mučen i ubijen za vrijeme Valerijanovih progona 258. g.

Latinski oblik *Laurentius* bio je ispočetka etnički pridjev, kojim se označavala osoba iz grada Laurentum, starog urbanog središta u Laciju, koje je imenom predrimskog porijekla.

Kult sv. Lovre u Splitu dokazuje nekoliko crkava istog titulara, među kojima je jedna bila sagrađena u ranom srednjem vijeku blizu zapadnih vrata Dioklecijanove palače.¹¹³ U brojnim srednjovjekovnim ispravama spominje se crkva i trg sv. Lovre (*Platea sancti Laurentii*)¹¹⁴ što je sve do prošlog stoljeća bilo ime današnjeg Narodnog trga.

Druga predromanička crkva sv. Lovre nalazila se u predjelu Pazdi-grad (*s. Laurentius de Paganesimo*).¹¹⁵ U današnjoj crkvi iz novog vijeka sačuvana je ploča oltarne pregrade, ukrašena pleternom ornamentikom. Crkva se spominje u mnogim srednjovjekovnim ispravama,¹¹⁶ a trajni trag ostavila je u današnjem nazivu groblja Lovrinac.

Starokršćanska crkva sv. Lovre sagrađena je u 5. st. u antičkom Epetiumu,¹¹⁷ a spominje se u srednjovjekovnim ispravama kao *sanctus Laurentius de Bade*.¹¹⁸ Srednjovjekovno i današnje naselje na mjestu antičkog Epetiuma, dobilo je po toj crkvi ime Stobreč.¹¹⁹

LUCIJA je ime mučenice iz Sirakuze, koja je, prema legendi, pogubljena 304. g. n. e.

Ime potječe od latinskog *Lucius*, koje je bilo u veoma širokoj primjeni u rimsko doba, a etimološki se vezuje na imenicu *lux* (svjetlost), odnosno na glagol *lucere* (svijetliti). *Lúcia* je odgovarajući ženski oblik od *Lucius*.

U Splitu se kult sv. Lucije štuje u kripti katedrale.¹²⁰

LUKA, rodom iz Antiohije u Siriji, bio je jedan od četiriju evanđelista i liječnik grčkog porijekla.

¹¹² U 17. stoljeću crkva je već porušena. Usp. G. Novak, Povijest Splita, II, Split 1961, 464.

¹¹³ C. Fisković, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti, *Peristil*, I, Zagreb 1954, 71—102.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ P. Skok, Postanak Splita, *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku*, I, Dubrovnik 1952, 19—62; N. Cambi — Ž. Rapanić, Ara Lucija Granija Proklina, *VAHD*, LXXII—LXXIII, Split 1979, 93—107.

¹¹⁶ CD V, 83, 447.

¹¹⁷ N. Cambi, Starokršćanska bazilika i benediktinski kompleks u Stobreču, Split 1972.

¹¹⁸ P. Skok, *o. c.*, 39.

¹¹⁹ V. Putanec, *o. c.*, 165, bilj. 98.

¹²⁰ F. Bulić — Lj. Karaman, Palača cara Dioklecijana u Splitu, Zagreb 1927, 207.

Grčko ime *Lukâs*, iz kojeg je onda nastalo i latinsko *Lucas* i *Luca*, vjerojatno je hipokoristik osobnog imena *Lukanós* (što odgovara latinskom *Lucanus*), a to je izvorno bio kognomen etničkog značenja (iz Lukanije) ili pak hipokoristik od *Lúkios*, preuzet od latinskog *Lucius*.

Sv. Luka javlja se u srednjovjekovnom Splitu kao kotitular na natpisu iz crkve sv. Julijane (... *ET S(ANCTI) LUCAS*...)¹²¹

U pučkom predgrađu Veli Varoš nalazi se crkva sv. Luke, vjerojatno srednjovjekovnog kontinuiteta, koja je zabilježena u katastarskoj mapi iz 1675.¹²²

Srednjovjekovna crkva sv. Luke u Kučinama popravljena je 1467. g.,¹²³ a u ispravi o carinskom cjeniku spominje se *Mons Sancti Luce* kao toponim na sjevernim granicama Splita.¹²⁴ Na tom području do danas su ostale sačuvane dvije romaničke crkve posvećene sv. Luki: u Gornjem Sitnom i u Dubravi.¹²⁵

Crkva sv. Luke nalazila se i na hrptu Kozjaka iznad Kaštel-Sućurca.¹²⁶

MAGDALENA je ime iz evanđelja sv. Luke, gdje se spominje grešnica i kasnije sljedbenica Marija i Magdalena (u latinskom verziji teksta: *Maria quae vocatur Magdaléne*). Radi se o imenu Marija s etničkim nadimkom *Magdaléne*, tj. o osobi koja je rođena ili je porijeklom iz sela *Mágdale* na Galilejskom jezeru.

Kao hagionim u Splitu se javlja kao sv. Mandalena, odnosno kao hipokoristik sv. Mande, što je i veoma često žensko ime.

Srednjovjekovna crkva sv. Mande nalazi se na zapadnom rubu pučkog pregrađa Veli Varoš na obroncima Marjana.¹²⁷

Druga crkva istog titulara, vjerojatno ona koja se spominje u ispravi iz 1301.¹²⁸ nalazi se istočno od tvrđave Gripe u predjelu sv. Mande Škrape. Crkvice je danas ruševina, a u 17. st. bila je obnovljena, nakon što su je zapalili Turci, a istraživanjem je pronađen zabat oltarne pregrade, koji dokazuje da se radi o ranosrednjovjekovnoj građevini.¹²⁹

MAKSIM je ime veoma velikog broja kršćanskih svetaca i mučenika, među kojima je najpoznatiji rimski sv. Maksim, pogubljen za vrijeme Valerijanovih progona. *Maximus* je veoma rasprostranjeni kognomen iz rimskog pretkršćanskog doba, kojim se izvorno označavao najstariji od tri ili više braće. Kasnije postaje nezavisno osobno ime rasprostranjeno među poganima i kršćanima.

¹²¹ Ž. Rapanić, *o. c.*, 278.

¹²² L. Katić, *o. c.*, 88.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ CD X, 526.

¹²⁵ C. Fisković, *o. c.*, 181—195 (vidi bilj. 104).

¹²⁶ I. Babić, *o. c.*, 81.

¹²⁷ N. Kalodera, *o. c.*

¹²⁸ Crkva se spominje i u kasnijim dokumentima. Usp. J. Jelaska, *o. c.*

¹²⁹ T. Marasović — F. Oreb, *o. c.*

Na širem području Splita spominje se 1080. i 1096. g.¹³⁰ *ecclesia S. M. Maximi que fuit Arabizo* kod crkve sv. Petra u Selu. Crkva, koja je, prema tome, očito ranosrednjovjekovnog porijekla utjecala je i na nastanak toponima Sumaksim (Sukmasin, Sumajs).¹³¹

MARIJA je — kao Bogorodica — uz Krista na samom vrhu kršćanskog štovanja. Njezin kult se naročito raširio u ranom srednjem vijeku poslije definiranja doktrinarnih poimanja njezina značenja. Javlja se stoga kao veoma česti titular ranosrednjovjekovnih crkava u Evropi i uzduž izvanevropskih mediteranskih obala, a Marijin kult na istočnoj jadranskoj obali dokazuju brojne predromaničke crkve koje nose njezino ime.¹³²

Latinsko ime *Maria*, veoma često na kršćanskom zapadu, bilo je u upotrebi i u pretkršćanskom rimskom razdoblju, kao ženski odgovarajući oblik imena *Marius*. Kršćani su ga, međutim, preuzeli od novozavjetnog grčkog oblika *Mariam*, koji je, pogrešno shvaćen kao akuzativni oblik, ostao u konačnoj latinskoj formi tobožnjeg nominativa *Maria*. Grčko ime oslanja se na stari hebrejski antroponim *Maryâm* (dok ime *Miryâm* u hebrejskim tekstovima predstavlja tek kasniju varijantu). Etimološki korijeni tog imena vode i dalje sve do Egipta iz doba faraona i svode se (bez vokala) na *mrjmn* (ljubljena od Ammona) ili pak samo na *mrj(t)* (ljubljena).

Na području Splita čak dvadesetak srednjovjekovnih crkava bilo je posvećeno Bogorodici, da ne spominjemo brojne oltare, slike i ikone iz tog razdoblja.

Sv. Marija je titular splitske katedrale već otkad je prema Tomi Arhidakonu nadbiskup Ivan Ravenjanin pretvorio Dioklecijanov mauzolej u stolnu crkvu,¹³³ pa iako je već od ranoga srednjeg vijeka mnogo popularniji titular te iste crkve sv. Dujam, zaštitnik grada, Bogorodici je do danas službeno ostala posvećena katedrala i njezin glavni, središnji oltar.

Bogorodica Marija javlja se i kao kotitular predromaničke crkve sv. Martina, adaptirane nad Sjevernim vratima Dioklecijanove palače, kako to izlazi iz natpisa oltarne pregrade.¹³⁴

Analogni stražarski prostor nad unutrašnjim Zapadnim vratima Dioklecijanove palače, također je bio pretvoren u predromaničku crkvu koja ima titulara sv. Teodora, ali u kojoj se štuje i Bogorodica, kako to pokazuju povijesni izvori,¹³⁵ isto kao i njezino današnje ime Gospe od zvonika.

Unutar Dioklecijanove palače spominje se crkva *S. Maria iuxta Sdorium* na neidentificiranom položaju jugoistočno od Vestibula.¹³⁶

¹³⁰ CD I, 175, 195.

¹³¹ V. Putanec, o. c., 160, bilj. 38.

¹³² T. Marasović, Regionalizam u ranosrednjovjekovnoj arhitekturi Dalmacije, *SHP*, III. ser., sv. 14, 1984, 135.

¹³³ T. Arhidakon, o. c., 24.

¹³⁴ Ž. Rapanić, o. c., 286.

¹³⁵ Cosmijeva vizitacija, br. 53, 17.

¹³⁶ *Atti e memorie*, II, 159.

U okviru srednjovjekovnog Splita nalazila se predromanička crkva, koja se u dokumentima spominje kao *Santa Maria de Taurello*. Po toj građevini iz prve polovice 11. st. bio je nazvan jedan od četiri gradska kvarta srednjovjekovnog Splita.¹³⁷

Neposredno zapadno od srednjovjekovnog grada povijesni izvori spominju crkvu sv. Marije *de moris* ili *de riva*.¹³⁸ Crkva je kasnije posvećena sv. Križu, a nalazila se blizu obale na mjestu današnjeg Trga Republike.¹³⁹

U pučkom predgrađu Veli Varoš sačuvana je crkva Gospe od Soca, koja vjerojatno nastavlja kontinuitet srednjovjekovne crkve.¹⁴⁰

Uz sjevernu obalu splitskog poluotoka sagrađena je ranosrednjovjekovna crkva sv. Marije od milosti u Poljudu, koja se spominje 1030. g.,¹⁴¹ a koja će se u kasnom srednjem vijeku uklopiti u franjevački samostan. Nešto zapadnije postoji crkva sv. Marije od Špinuta, što se spominje također u 11. st. Ona je imala svoju romaničku pregradnju i ostala do danas sačuvana.¹⁴²

Povijesni izvori spominju crkvu sv. Marije na Marjanu,¹⁴³ koja vjerojatno nije istovjetna s kasnogotičkom kapelom Gospe od sedam žalosti na južnim padinama Marjana, a koja je do danas ostala sačuvana.

U istočnim dijelovima Splita, povijesnoj jezgri Splita bila je najbliža kapela sv. Marije *de Copiliza*, koja se, prema Cosmijevoj vizitaciji nalazila između grada i crkve Gospe od Pojišana.¹⁴⁴

Sv. Marija na Pojišanu (*de Pansano*) spominje se u mnogim srednjovjekovnim dokumentima.¹⁴⁵ Nešto dalje uz istočnu obalu je Gospe od Žnjana, danas novija građevina sa srednjovjekovnim kulturnim kontinuitetom.¹⁴⁶ Blizu Stobreča je crkva Gospe od Sita,¹⁴⁷ a i crkva sv. Marije u Tarbuhovalu,¹⁴⁸ a sjevernije sv. Marija u Žrnovnici.¹⁴⁹

U popisu imanja crkve sv. Dujma u Splitu iz 1318. g. spominje se crkva sv. Marije *de Mesavia*, kojoj položaj nije određen.¹⁵⁰ U ispravi o carinskom cjeniku Splita iz 1358. spominje se: *ecclesia sancte Marie de Ugal*,¹⁵¹ također neidentificiranog položaja.

U starohrvatskom Solinu je crkva Gospe od Otoka, koja se do sada identificirala s jednom od dvije crkve na otočiću rijeke Jadra. Prema novom prijedlogu Ž. Rapanića i D. Jelovine ta je crkva mogla biti i

¹³⁷ Z. Perković, o. c.

¹³⁸ D. Farlati, o. c., III, 343.

¹³⁹ Crkva je sa znakom sv. Križa ucrtana na najstarijem peljaru Splita koji je izradio Angelo degli Oddi.

¹⁴⁰ G. Novak, o. c., 472.

¹⁴¹ J. Jelaska, o. c., 126.

¹⁴² I. Fisković, o. c. (vidi bilj. 86).

¹⁴³ V. Rismondo, o. c., 19.

¹⁴⁴ Cosmijeva vizitacija, o. c., 26.

¹⁴⁵ CD V, 210; CD VI, 116; CD X, 394.

¹⁴⁶ V. Novak, Supetarski kartular, Zagreb 1952.

¹⁴⁷ L. Katić, o. c. (vidi bilj. 2).

¹⁴⁸ Toponim Trbuhoval prema Skoku, o. c. (vidi bilj. 117), odnosi se na lokalitet blizu Stobreča.

¹⁴⁹ N. Bezić-Božanić, Žrnovnički spomenici, *Prilozi povijesti umjetnosti Dalmacije*, 16, Split 1966, 251–264.

¹⁵⁰ CD X, 394, 396.

¹⁵¹ CD XI, 526.

predromanička adaptacija starokršćanske crkve centralnog tipa iz 6. st., koja se danas nalazi unutar kasnosrednjovjekovne Gradine.¹⁵² Krešimirova isprava iz 950. g. spominje sv. Mariju kao kotitulara crkve sv. Martina na Vranjicu.¹⁵³

U naselju Klis ispod tvrđave nalazila se crkva Madona del Borgo, koja je ucrtana u Calergijevoj karti iz 1675. g.¹⁵⁴ i vjerojatno je srednjovjekovnog porijekla.

Na kaštelanskom području nalazi se još nekoliko crkava posvećenih sv. Mariji, kojima kult kontinuirano iz srednjeg vijeka. To su Madona de Mircevac, Gospa od Dolca u središtu srednjovjekovnog naselja,¹⁵⁵ te sv. Marija od Špiljana.¹⁵⁶

Vjerojatno je već u ranom srednjem vijeku postojala crkva sv. Marije od Gornjeg Sela na otoku Šolti, po kojoj su nastala i dva toponima: Stomorina i Stomorska (uvala i naselje ispod crkve). Stomorija je i toponim u Kaštel-Starom.

MARTA je prema Evanđelju ime sestre Lazara i Marije iz Betanije, koje se javlja u grčkom obliku *Mártha*, a potječe od aramejskog imena *Marta* sa značenjem »gospođa« (prema *már* »gospodin, gospodar«). Antroponim se javlja u Siriji i Palestini prije pojave kršćanstva isto kao i u latinskim natpisima u južnoj Italiji (*Marta*) i Rimu (*Martha*) već u 3. st. prije n. e.

Kult sv. Marte bio je naročito raširen u ranosrednjovjekovnoj Evropi franačke utjecajne sfere.

Na širem području Splita sv. Marta je titular poznate ranosrednjovjekovne crkve u Bijaćima, gdje su se nalazili i dvori hrvatskih knezova. U toponimiji ovog područja crkva je ostavila svoj trag u nazivu Stombrata (i Stombrate). Godine 1197. posvećuje se sv. Ivanu Krsitelju.¹⁵⁷

MARTIN, biskup iz Toursa (rođen u Panoniji u 4. st.) bio je jedan od najpopularnijih svetaca srednjovjekovne Evrope.

Latinsko ime *Martinus* javlja se već u pogansko doba, najviše na natpisima iz Galije, a potječe (isto kao i *Martius* ili *Martialis*) od imena Marsa, rimskog boga rata, pa je, prema tome, značenje imena *Martinus* »posvećen Marsu«.

Kult sv. Martina bio je veoma raširen na širem splitskom području kako to dokazuju crkve unutar i izvan srednjovjekovnog grada.

Predromanička crkva sv. Martina adaptirana je u stražarskom hodniku iznad Sjevernih vrata Dioklecijanove palače. U dokumentima se

¹⁵² Z. Rapanić — D. Jelovina, Revizija istraživanja i nova interpretacija arhitektonskog kompleksa na Otoku u Solinu, VAHD, LXX—LXXI, Split 1968—1969.

¹⁵³ CD I, 39.

¹⁵⁴ L. Katić, o. c., 85 (vidi bilj. 38).

¹⁵⁵ D. Kečkemet, Kaštel Sućurac, Split 1978.

¹⁵⁶ V. Omašić, o. c., 141—142.

¹⁵⁷ Za literaturu o Bijaćima usp. I. Babić, o. c., 90.

veoma često spominje s oznakom *de Chochia* (*de Chocia*, *de Cozia*). Njena oltarna pregrada datira se u 11. st.,¹⁵⁸ ali je moguće da je sam prostor adaptiran i koje stoljeće prije.¹⁵⁹

U srednjovjekovnom Splitu spominju se i crkva sv. Martina *de Colonia*, vjerojatno na prostoru zapadno od Narodnog trga.¹⁶⁰

Izvan srednjovjekovnog grada spominje se crkva sv. Martina *de Pino*.¹⁶¹

Crkva sv. Martina u Poljičkom primorju jedna je od najstarijih predromaničkih građevina na ovom području, jer joj dokument iz 839. g. predstavlja *terminus ante quem*.¹⁶² Po crkvi je dobilo ime i današnje naselje Sveti Martin.

Sv. Martin je bio i prvi titular crkve u Vranjicu, koja je utemeljena Krešimirovom darovnicom iz 950. g., a njegov kult se do danas zadržao u mjesnoj crkvi.¹⁶³

Na osnovi Cosmijeve vizitacije doznajemo za crkvu sv. Martina oko Kaštel-Sućurca (u predjelu Dilat).¹⁶⁴ Isti je svetac titular crkve na hridi u današnjem kambelovačkom groblju.¹⁶⁵

MATEJ je ime Apostola (ranije carinika u službi Rimljana), koji je najviše poznat po svom evanđelju (napisanom u Judeji hebrejskim jezikom).

Latinsko ime *Mattheus* vulgarizirani je oblik grčkog *Maththaios* (ili u starijim kodeksima *Matthaios*). Potječe od hebrejskog osobnog imena teoforičnog karaktera *Matthyâs* sa značenjem »Božji dar«, kasnije skraćeno u *Mathathâs*.

U Splitu je sv. Mateju (Matiji, Mati) bila posvećena mala crkvića adaptirana u prostoru između periptera katedrale i južnog zida temenosa, koja je služila i kao mauzolej splitskih nadbiskupa, a od koje danas stoje samo mali ostaci.¹⁶⁶

Crkva sv. Mateja s oznakom *de Mesavia* nepoznatog položaja spominje se g. 1338.¹⁶⁷

MAVAR je ime što su ga nosili mnogi kršćanski sveci, među kojima je našem području najbliži porečki biskup i mučenik, pogubljen za

¹⁵⁸ Ž. Rapanić, o. c. (vidi bilj. 20); F. Bulić, Crkvića sv. Martina, *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva*, Zagreb 1915, 16.

¹⁵⁹ T. Marasović, Prilog istraživanju transformacije antičke jezgre u rano-srednjovjekovni grad, Gunjačin zbornik, Zagreb 1980, 104.

¹⁶⁰ Cosmijeva vizitacija, o. c., 20.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² P. Skok, Curtis, *SHP*, N. S., II, 111. Identifikaciju dvora sv. Martina u Poljicima osporavaju neki autori predlažući druge ubikacije: Cres (Carlo de Franceschi), ili Pag (A. Sonje). Usp. A. Sonje, O ubikaciji crkvice sv. Martina u kojoj je sklopljen mir između Hrvata i Mlečana, Gunjačin zbornik, Zagreb 1980, 163.

¹⁶³ D. Kečkemet — I. Javorčić, Vranjic kroz vjekove, Split 1984.

¹⁶⁴ Kaptolski arhiv u Splitu, 63 f 20, 64 f 16.

¹⁶⁵ V. Omašić, o. c., 48—57; I. Babić, o. c., 81.

¹⁶⁶ T. Marasović, o. c., 23 (vidi bilj. 95).

¹⁶⁷ CD X, 394.

vrijeme Dioklecijana. U 6. stoljeću tijelo sv. Mavra Porečkog preneseno je u poznatu Eufrazijevu baziliku.

Latinski antroponim *Maurus* bio je prije kognomen antičkog porijekla, vezan uz narod Maura, kojim su Rimljani označavali stanovnike sjeverne Afrike (Mauretanijska). Grčki oblik *Maurúsioi* nema čvrstog etimološkog objašnjenja, ali se u popularnoj etimologiji dovodi u vezu s pridjevom (*a*)*maurós* (taman).

Na splitskom području spominje se crkva sv. Maura u Ponzonijevu katastru iz 1626. kao postojeća građevina, vjerojatno znatno ranijeg porijekla.¹⁶⁸

Ostaci crkve sv. Maura sačuvani su na Čiovu nedaleko uvale, koja po njoj nosi ime Movarščica, a spominje se u dokumentima iz 1334. kao *ecclesia sancti Mauriti de Boue*.¹⁶⁹ Po tome bi se dalo zaključiti da je toj crkvi izvorni titular bio sv. Mauricije mučenik, pogubljen u Armeniji. Latinski oblik *Mauritius* (koji je prešao u grčko ime *Maurikios*) ima isti korijen u etničkom antroponimu *Maurus*.

MIHOVIL, arkandjel, pripada skupini svetaca pri vrhu hagiografske ljestvice. Arkandjeli su među anđelima individualizirani vlastitim imenima, koja tumače njihove funkcije. Sv. Mihovil je »vojskovođa vojske nebeske«, vođa i pobjednik u borbi protiv pobunjenih anđela.

Latinski oblik *Michaël* i grčki *Michaél* vezuju se na hebrejski *Mikha'el* sa značenjem »tko (je) kao Bog?«

Kult sv. Mihovila počinje na istoku u 4. st., a na zapadu koncem 5. st. s hodočasničkim svetištem u Monte Garganu,¹⁷⁰ pa se veoma brzo širi i duž obale istočnoga Jadrana.

Najstarija je crkva sv. Mihovila u Splitu ona, koju je prema A. Cutheisu podigao nadbiskup Ivan Ravenjanin blizu jugozapadne kule Dioklecijanove palače uz samu obalu najdublje splitske uvale, pa se u dokumentima javlja s oznakom *in ripa maris* ili *de riva*.¹⁷¹ Crkva je porušena 1906. g., a 1979. otkriveni su i konzervirani njezini ostaci.¹⁷²

Crkva sv. Mihovila s oznakom *de collibus* nalazila se na južnim padinama Marjana na lokalitetu, koji se danas zove Bambina glavica. Od crkve je ostao arhitrav u splitskom Arheološkom muzeju, a točan položaj građevine pokazuje Calergijeva karta iz 1675. g.¹⁷³

Kult sv. Mihovila u Splitu dokazuju još dva natpisa u crkvama na Poljudu. U predromaničkoj crkvi sv. Trojice pronađen je natpis *MICHA-*

¹⁶⁸ J. Jelaska, o. c., 39, 41.

¹⁶⁹ I. Babić, o. c., 59, 66.

¹⁷⁰ I. Božić, Prevlaka—Tumba, *Zbornik Fil. fakulteta u Beogradu*, VII/1, Beograd 1968, 197—207.

¹⁷¹ F. Rački, *Documenta*, 141—143; CD IV, 22; A. Cutheis, *De gestis civium Spalatinorum*. U: J. Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, Amsterdam 1666, 385.

¹⁷² T. Marasović — M. Zekan, *Istraživanje ranosrednjovjekovne crkve sv. Mihovila »na obali« u Splitu*, SHP, III. ser., sv. 12, 1982, 111.

¹⁷³ L. Katić, o. c., 88 (vidi bilj. 38).

HELI ARC...,¹⁷⁴ u kojem je ime Mihovil navedeno u obliku, što je blizak izvornom židovskom imenu (*Michahel*).¹⁷⁵ Na polukružnom je luku u franjevačkom samostanu u Poljudu natpis *MICHAELI ARCANGELI OC HORATORIUM*, koji dokazuje postojanje kulturne građevine prije podizanja crkve Gospe od Poljuda u 11. st.¹⁷⁶

Crkva sv. Mihovila s oznakom *de arena* nalazila se blizu salonitanskog amfiteatra, a spominje se u popisu zemalja iz 1397. g.¹⁷⁷ Po crkvi je nastao i svojevrsni toponim »Pod sveti Mijo«. ¹⁷⁸ Iznad Kaštel-Kambelovca spominje se u 12. st. crkva sv. Mihovila od Lažana, nazvana u dokumentima: s oznakom *de Cosica*.¹⁷⁹

Toponim *Mons Sancti Michaelis*, koji se spominje u ispravi iz 1358.¹⁸⁰ na sjevernim granicama splitskog područja vjerojatno također potječe od jedne crkve sv. Mihovila.

Kraj Donjega Sela na otoku Šolti stoji dobro sačuvana romanička crkva sv. Mihovila iz 13. st. kojoj je unutrašnjost oslikana freskama.¹⁸¹

MOJSIJE je veliki starozavjetni prorok, vjerski, politički i vojni vođa Izraelaca u njihovom bijegu iz Egipta u Palestinu, koji je živio u 13. st. prije n. e., a kult mu je raširen u starokršćanskom i karolinškom razdoblju.

Latinski oblici imena *Moses* ili *Moyses*, koji se oslanjaju na odgovarajuće grčke forme *Mosês* i *Moysês*, vuku porijeklo iz hebrejskog *Môshes*. Novija etimološka objašnjenja tog imena vode do staroegipatskog korijena *mshw* (koji se možda čitao *moshen*) sa značenjem »dijete«, »sin«.

Kult sv. Mojsija na širem splitskom području pokazuje protoromanička bazilika sv. Petra i Mojsija, iskopana na lokalitetu Šuplja crkva uz rijeku Jadro u Solinu, gdje je 1075. g. okrunjen hrvatski kralj Zvonimir.¹⁸²

NIKOLA je prema legendi bio biskup u Likijskom gradu Miri u 4. st., a tijelo mu je 1087. preneseno u Bari.

Latinsko ime *Nicolaus* reprodukcija je grčke složenice *Nikólaos* kojoj je korijen od glagola *nikáo* (pobijediti), a drugi element *laós* (narod). Značenje imena je, prema tome, »pobjednik među narodom« (isto kao i *Nikódemos*).

Sv. Nikola je jedan od najpopularnijih titulara srednjovjekovnog Splita, kako se može zaključiti po brojnim crkvama, koje su mu bile posvećene.

¹⁷⁴ J. Marasović — T. Marasović — M. Marasović, Crkva sv. Trojice u Splitu, Split 1970.

¹⁷⁵ Ž. Rapanić, o. c., 278 (vidi bilj. 20).

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ D. Farlati, o. c., III, 347—377.

¹⁷⁸ L. Katić, Fundacionalne i druge isprave sv. Mihovila u Solinu, *Anali Hist. instituta JAZU u Dubrovniku*, III, 1954.

¹⁷⁹ I. Babić, o. c., 34, 35, 59, 81, 96, 99, 114, 174, 176.

¹⁸⁰ CD XI, 326.

¹⁸¹ N. Bezić-Božanić, Srednjovjekovna crkva sv. Mihovila na Šolti, *Prilozi povijesti umjetnosti Dalmacije*, XIII, Split 1961, 85—95.

¹⁸² E. Dyggve, o. c.

Unutar Dioklecijanove palače nalazila se srednjovjekovna crkva sv. Nikole *de Sdoria*,¹⁸³ vjerojatno na prostoru oko današnjeg Zavoda za zaštitu spomenika kulture (Severova ulica).

Najstariji podatak o crkvi sv. Nikole u Splitu donosi isprava iz 1069.¹⁸⁴ Nije poznato je li ta crkva istovjetna s onom koja se 1119. g. spominje s oznakom *de Collegaci*,¹⁸⁵ isto kao što se ne zna može li se jedna i druga poistovjetiti s najstarijom sačuvanom crkvom sv. Mikule u Velom Varošu, koja nosi oznaku *de Pedemontis*¹⁸⁶ (kasnije *de Pie de Monte*).¹⁸⁷ Tu crkvicu datira C. Fisković u 12. st., ali postoji i mišljenje da je u 12. st. došlo do pregradnje prijašnje predromaničke crkve iz 9—11. st.¹⁸⁸

Blizu rta na zapadnoj strani luke, koji nosi ime Solurat spominje se također crkva sv. Nikole,¹⁸⁹ koja bi se mogla poistovjetiti s crkvom sv. Petra *de Solurat* s obzirom na to da se oba titulara spominju i zajedno (*Sanctorum Petri et Nicolai*).¹⁹⁰

Dalje prema zapadu sagrađena je na Marjanu g. 1219. romanička crkva koja nosi ime *de Seranda*¹⁹¹ ili u 13. st. *de Serra*.¹⁹²

U sjevernim predjelima splitskog poluotoka znamo za najmanje dvije crkve sv. Nikole, jednu u Špinutu, koja bi se mogla identificirati s crkvom sv. Nikole od Tolovice,¹⁹³ te druga u Glavičinama, ubilježena i u katastarskoj karti iz 1675.¹⁹⁴

Istočno od Dioklecijanove palače nalazile su se također dvije crkve posvećene istom titularu. U popisu zemalja iz 1397. spominje se crkva sv. Nikole na Lučcu (*de Arcuzzo*), te crkva sv. Nikole *de Portu* (kojoj je možda bio titular i sv. Teodor, također s oznakom *de Portu*).¹⁹⁵ Zato bi se moglo poistovjetiti crkvu sv. Nikole *de Portu* i *de Butis*, ali ona ne može biti identična sa spomenutom crkvom sv. Nikole na Lučcu.¹⁹⁶

U Solinu se spominje crkva sv. Nikole kraj groblja,¹⁹⁷ a u Calergijevoj karti iz 1675. ubilježena je crkva sv. Nikole kraj Vukšića kuća.¹⁹⁸

Crkva sv. Nikole od Podmorja kod Ostroga u Kaštelima (s uzidanim natpisom tepčice Ljubomira) nalazila se u središtu srednjovjekovnog naselja.¹⁹⁹

¹⁸³ G. Novak, Bratovština mornara sv. Nikole u Splitu, *Novo doba*, Split, 24. XII. 1926.

¹⁸⁴ CD I, 112.

¹⁸⁵ CD II, 32.

¹⁸⁶ C. Fisković, Istraživanja u srednjovjekovnoj crkvi sv. Nikole u Splitu, *Historijski zbornik*, II, Zagreb 1949, 181.

¹⁸⁷ Ponzonijev katastik, usp. J. Jelaska, o. c., 39.

¹⁸⁸ C. Fisković, o. c.; T. Marasović, o. c., 86—88 (vidi bilj. 95).

¹⁸⁹ J. Jelaska, o. c., 39.

¹⁹⁰ N. Kalodera, o. c.

¹⁹¹ CD III, 170, 171.

¹⁹² I. Ostojić, o. c. (vidi bilj. 9).

¹⁹³ V. Novak, Analiza razvoda zemalja manastira sv. Benedikta u Splitu, Split 1926; J. Jelaska, o. c., 96, 115.

¹⁹⁴ L. Katić, o. c., 87 (vidi bilj. 38).

¹⁹⁵ J. Jelaska, o. c., 29.

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ L. Katić, Groblje kod sv. Nikole u Solinu, *VAHD*, LXI, Split 1957—1959; V. Omašić, o. c., 64—65.

¹⁹⁸ L. Katić, o. c., 86 (vidi bilj. 38).

¹⁹⁹ I. Babić, o. c., 74, 81, 95, 98, 176.

ONOFRIJE je bio monah iz Tebe, koji je živio u 4. st. u egipatskoj pustinji, a ime se javlja prvi put u vezi s tim svecem u latinskom obliku *Onuphrius*. Antroponim je egipatskog porijekla, koji preko koptskog *Uenofre* vodi do staroegipatskog *Onnophris* (prema grčkoj transkripciji), odnosno (bez vokala) *Wnn-nfrw*, što je Ozirisov epitet sa značenjem »onaj koji je uvijek sretan«.

Crkvu sv. Onofrija, koja se nalazi na istoimenom brežuljku kraj Bi-jača u donjim Kaštelima,²⁰⁰ i vjerojatno ima srednjovjekovni kulturni kontinuitet, narod zove Sv. Nofar.

PAVAO, apostol, rodom iz Tarze (Cilicija) iz 1. st. bio je najveći propagator kršćanstva u helenističko-rimskom svijetu. Prijašnje ime *Saul* (hebrejski *Shá'úl*), promijenio je u Pavao.

Latinsko ime *Paulus* (ili *Paullus*) bio je isprva rimski kognomen koji potječe od *pauc-s-los* sa značenjem »mali« ili »malo«. Grčki oblik je *Paulos*.

U srednjovjekovnom Splitu poznate su tri crkve sv. Pavla. Jedna se nalazila u uvali Dražanac na zapadnoj obali splitske luke, zabilježena i u katastarskoj mapi iz 1675.²⁰¹ Crkva sv. Pavla na Marjanu neutvrđenog je položaja, vjerojatno oko današnje vile Dalmacija.²⁰² Najpoznatija je svakako crkva sv. Pavla *de Barcagno* na sjevernoj obali splitskog poluotoka (na području današnjeg brodogradilišta), po kojoj je i današnji toponim Supaval. Spominje se već početkom 12. st.²⁰³ i u mnogim kasnijim dokumentima.

PETAR je prvi po izboru (zvanju) apostol i prvi poglavar kršćanske crkve. Pogubljen je u Rimu zajedno s Pavlom za vrijeme Neronovih progona. Prvobitno se zvao Šimun (hebrejski *Shime'ôn*), a prema Evanđelju, sam Krist je odredio da promijeni ime u *Kepha*, tj. »stijena« na starom aramejskom jeziku. U grčkom prijevodu *Kepha* je postao *Pétros*, što je bio sinonim za *pétra* sa značenjem »hrid, stijena, kamen«, od čega je nastao latinski oblik *Petrus*.

Desetak crkava na području srednjovjekovnog Splita imalo je za titulara sv. Petra. Među njima je i crkva sv. Petra (*turris Sancti Petri*) koja se spominje 1069. g.,²⁰⁴ koja je adaptirana u prizemnom prostoru sjeverozapadne kule Dioklecijanove palače.²⁰⁵

U zapadnim područjima splitskog poluotoka nalazile su se u srednjem vijeku dvije crkve sv. Petra. Jedna s oznakom *de Solurat* nalazila se na prirodnom grebenu u zapadnom dijelu luke,²⁰⁶ na mjestu gdje je u 19. st. sagrađena crkva sv. Ante (porušena 1945). Crkva sv. Petra na Marjanu (*de Margnano* ili *de Magnis Lapidibus*) nalazila se na hridinama zapadno od Kašteleta, koje se danas zovu Sturine.²⁰⁷

²⁰⁰ I. Babić, o. c., 21, 32, 82.

²⁰¹ L. Katić, o. c., 88.

²⁰² Ž. Rapanić, o. c., 196 (vidi bilj. 30).

²⁰³ CD II, 33.

²⁰⁴ F. Rački, Documenta, 142.

²⁰⁵ T. Marasović, o. c., 58 (vidi bilj. 22).

²⁰⁶ J. Jelaska, o. c., 33, 34, 123, 129.

²⁰⁷ CD II, 39.

Neposredno istočno od srednjovjekovnog grada nalazile su se još dvije crkve sv. Petra: stara crkva na Lučcu iz ranoga srednjeg vijeka, od koje je u splitskom Arheološkom muzeju sačuvan zabat oltarne pregrade,²⁰⁸ te južnije crkva sv. Petra na Bačvicama (*de Butis*), koja se spominje u popisu zemalja iz 1397.²⁰⁹

U istočnim dijelovima splitskog poluotoka vjerojatno se nalazila i crkva sv. Petra *de Bilay*, koja se spominje u notarskim spisima iz 14. st.²¹⁰

Srednjovjekovna crkva sv. Petra kraj Kamena, koja je sagrađena u 12. st., ali s još prisutnim predromaničkim stilskim oznakama, ostala je do danas dobro sačuvana.²¹¹

Crkva sv. Petra nalazila se i u Stobreću, a u izvorima se spominje kao *ecclesia sancti Petri de Bade*.²¹²

Na istočnim granicama splitskog područja nalazila se poznata crkva i samostan sv. Petra u Selu, koja se u dokumentima najčešće spominje kao *sanctus Petrus de Gumay*,²¹³ a po njoj je nastao i toponim Supetar.²¹⁴

U ispravama 11. st. spominje se crkva sv. Petra 1075. koja je Katićevim topografskim i Dyggveovim arheološkim istraživanjima identificirana kao krunidbena bazilika hrvatskog kralja Zvonimira na lokalitetu Šuplja crkva uz samu rijeku Jadro.²¹⁵ Već je spomenuto da je drugi titular iste crkve bio sv. Mojsije. U dokumentu iz oko 1070. spominje se crkva sv. Petra, koja bi se možda mogla odnositi i na neku drugu postojeću predromaničku građevinu u Solinu.²¹⁶ Splitski kanonik Bernardi izvijestio je Farlatija da je sv. Petru bila posvećena samostanska crkva između Solina i Klisa, koju se moglo identificirati s crkvom u Rižinicama, gdje je pronađen Trpimirov natpis, ali je Katić bez posebnih argumenata osporio takvu identifikaciju.²¹⁷

Na kaštelanskom području poznata je crkva sv. Petra »od Klobučca«, koja se spominje u brojnim ispravama, počevši od 1185. g.,²¹⁸ a u 12. st. spominje se također kao samostan sv. Petra u Podmorju.²¹⁹ Srednjovjekovna crkva sv. Petra spominje se i na otoku Čiovu g. 1376. kao *ecclesia S. Petri de insula Bue*.²²⁰

²⁰⁸ Ž. Rapanić, *o. c.*, 274 (vidi bilj. 20).

²⁰⁹ D. Farlati, *o. c.*, III; usp. J. Jelaska, *o. c.*, 27, 28, 34, 36, 39.

²¹⁰ V. Rismondo, *o. c.*, 14 (vidi bilj. 9).

²¹¹ L. Dobronić, Crkva sv. Petra pod Kamenom, *Kulturna baština*, 14, Split 1982, 46; T. Marasović, *o. c.*, 46 (vidi bilj. 95).

²¹² CD III, 267.

²¹³ V. Novak, *o. c.*

²¹⁴ E. Dyggve, *o. c.*, 133.

²¹⁵ P. Skok, *o. c.*, 46.

²¹⁶ F. Rački, *Documenta*, 79.

²¹⁷ L. Katić, Solin VII—XX. st., u: Ž. Rapanić — L. Katić, *Prošlost i spomenici Solina*, Split 1971, 54.

²¹⁸ CD II, 193; M. Perojević, Samostan sv. Petra od Klobučca, *SHP*, II. ser., sv. 2, Zagreb 1928, 114.

²¹⁹ I. Babić, *o. c.*, 85.

²²⁰ CD XV, 234.

Na otoku Šolti u uvali Nečujam nalaze se ruševine starokršćanske crkve sv. Petra, po kojoj se južna draga zove Supetar.²²¹

SEBASTIJAN je bio plemić iz Narbonne u Galiji, zapovjednik preto-rijanske garde, pogubljen za vrijeme Dioklecijanovih progona.

Latinsko ime *Sebastianus*, koje se ne javlja prije n. e., nastalo je od grčkog pridjeva *sebastós* (časni) s latinskim sufiksom. Antroponim se, prema tome, svojim značenjem može smatrati sinonimom za *Augustus*.

Crkva sv. Sebastijana na širem splitskom teritoriju nalazila se blizu naselja Kamen.²²²

SILVESTAR je ime rimskog pape iz vremena cara Konstantina.

Latinski antroponim *Silvester*, koji se javlja isključivo u kršćanskom razdoblju, jedan je od brojnih derivata imenice *silva* (šuma).

U Splitu se crkva sv. Silvestra spominje u 12. st.,²²³ a njezin položaj pobliže je određen u Faconijevu katastru iz 1576.²²⁴ kod crkve sv. Dominika. Sv. Silvestar se osim toga spominje i u kontekstu crkve sv. Martina de Collonia (*ecclesia Sti Martini de Colonia et Sti Sylvestri sub eodem tecto*),²²⁵ iz čega se daje zaključiti da se radi o dvama titularima iste crkve, koja se vjerojatno nalazila zapadno od Narodnog trga.

Prema tradiciji crkva sv. Silvestra postojala je i kraj Kaštel-Sućurca na lokalitetu Trstenik.²²⁶

SKOLASTIKA je ime sestre blizankinje sv. Benedikta iz 6. st., koja se također posvetila redovničkom pozivu i osnovala prvu zajednicu benediktinki.

Latinskim izrazom *scholasticus* (u tekstovima vulgarnog latiniteta) označavali su se eruditi, koji su imali neku nastavničku djelatnost, isto kao i advokati. Grčki pridjev *scholastikós* potječe od imenice *scholé* sa značenjem »odmor«.

Hagionim Skolastika u Splitu nalazi se na natpisu iz 11. st. iz predromaničke crkve sv. Marije de Taurello (... *ET S(AN)C(TA)E SCOLASTICE VIR(GINIS)* ...).²²⁷

SOFIJA je grčki hagionim i antroponim (*Sophía*), ime božice mudrosti, prema imenici *sophía* (mudrost). U kršćanskom razdoblju na razvitak imena djelovala je ne samo okolnost što je nekoliko mučenica nosilo to ime, već prvenstveno činjenica što se na kršćanskom istoku razvio kult sv. Sofije kao Božanske Mudrosti.

²²¹ C. Fisković, Prilozi životopisu Marka Marulića-Pečenića, *Republika, Zagreb* 1951.

²²² N. Bezić-Božanić, *o. c.*, 251—264 (vidi bilj 149).

²²³ CD II, 173.

²²⁴ J. Jelaska, *o. c.*, 34.

²²⁵ Cosmijeva vizitacija, *o. c.*, 20.

²²⁶ D. Kečkemet, Kaštel Sućurac, Split 1978, 24.

²²⁷ Z. Rapanić, *o. c.*, 281.

U Splitu je imenom sv. Sofije označena na katastarskoj mapi iz 1831. g. crkva u kriptoportiku Dioklecijanove palače, iznad južnih gradskih vrata, koja je djelomično i danas sačuvana i nosi izrazita obilježja romaničke arhitekture. Stoga se pretpostavlja da je Sv. Sofija u Splitu bila zaštitnica južnih gradskih vrata.²²⁸

STAŠ, vidi Anastazije.

STJEPAN je ime velikog broja kršćanskih svetaca i mučenika, među kojima je najpoznatiji prvomučenik, prvi kršćanski đakon, koji je u 1. st. izgubio život za vjeru.

Latinsko ime *Stephanus* susreće se već u pretkršćanskom razdoblju, a reproducira grčki oblik *Stéphanos* sa značenjem »kruna«, što je zapravo prijevod od starog aramejskog imena *Kélilân* istoga značenja.

Najpoznatija je srednjovjekovna crkva sv. Stjepana na splitskom području ona sagrađena u ranom srednjem vijeku (možda i u kontinuitetu štovanja istog sveca iz starokršćanskog razdoblja), na zapadnom rtu splitske luke, koji se i danas zove Sustipan. Ostaci crkve i samostana, koja se spominje g. 1080,²²⁹ a u brojnim srednjovjekovnim ispravama obično se navodi s oznakom *de pinis* (od borova), otkriveni su 1960. g. i djelomično konzervirani.²³⁰

Sv. Stjepan je titular predromaničke crkve na solinskom otoku, koja je služila kao mauzolej hrvatskih kraljeva i u kojoj je F. Bulić pronašao ulomke poznatog sarkofaga kraljice Jelene iz 976. g.²³¹

U Krešimirovoj ispravi iz g. 950. spominje se sv. Stjepan kao kotitular crkve sv. Martina i sv. Marije u Vranjicu.²³²

Na lokalitetu Sustipan kraj Jesenica nalaze se ostaci crkvice sv. Stjepana s predromaničkom oltarnom pregradom, podignute na mjestu starije bazilike većih dimenzija.²³³

Toponim Sustipan blizu Kaštel-Sućurca također upućuje na postojanje jedne crkve sv. Stjepana i na tom području.

Sv. Stjepan je titular starokršćanske crkve u Grohotama na otoku Šolti,²³⁴ a istom svecu bez sumnje je bila posvećena i samostanska crkva na najvećem otočiću arhipelaga kraj naselja Maslinice na Šolti, koja nosi ime Stipanska.²³⁵

STOŠIJA, vidi Anastazija.

²²⁸ T. Marasović, *o. c.*, 24 (vidi bilj. 22).

²²⁹ F. Rački, *Documenta*, 76.

²³⁰ T. Marasović — D. Vrsalović, Srednjovjekovna opatija na Sustipanu u Splitu, arheološka istraživanja, *VAHD*, LXV—LXVII, 1963—1965, Split 1971, 175.

²³¹ E. Dygge, *o. c.*, 131.

²³² CD I, 39.

²³³ A. Škobalj, Obredne gomile, Sveti Križ na Ciovu, Split 1970, 13—28.

²³⁴ F. Oreb, Bazilika na Grohotama, *Peristil*, 26, Zagreb 1983, 5—21.

²³⁵ T. Marasović, Starokršćanska bazilika na Stipanskoj kod Šolte, *VAHD*, LXIII—LXIV, 1961—1962, Split 1969, 151.

TEKLA je ime nekoliko kršćanskih svetica, od kojih je najstarija mučenica iz Lakonije bila — prema legendi — sljedbenica apostola Pavla. Grčki oblik *Thécla*, od kojega je proizišao i latinski *Thecla* javio se prvi put s ovom sveticom. Objašnjava se kao skraćena forma od *Theókleia*, što odgovara složenici muškog oblika *Theoklēs*, sastavljenoj od *Theós* (Bog) i *klés* (glas, slava), dakle sa značenjem »onaj (ona) koji (koja) ima božji glas (slavu)«.

Na području Splita crkva sv. Tekle spominje se već 950. g.,²³⁶ a nalazila se kraj Kučina, gdje je ostavila svoj trag u današnjem toponimu Sutikva.²³⁷

TEODOR je ime tridesetak kršćanskih svetaca, među kojima je libijski biskup i mučenik, te maloazijski vojnik i mučenik. Za istočnojadransko područje od posebnog je značenja da se sv. Teodor štuje kao istarski svetac, koji je bio jedan od posljednjih biskupa antičke Salone.

Latinsko ime *Theodorus* vezuje se na grčko *Theódoros*, što je prototip grčkih teoforičkih složenica sa značenjem »Božji dar«.

Sv. Teodoru (sv. Todoru) u Splitu je posvećena crkva, koja je u ranom srednjem vijeku podignuta nad unutrašnjim ulazom Dioklecijanove palače, a poznata je još pod imenom Gospe od zvonika.²³⁸ U Cosmijevoj vizitaciji spominje se *Madonna del Campanile, ubi etiam erat titulus Sti Teodori*.²³⁹

U popisu zemalja iz 1397. spominje se i crkva sv. Teodora »u luci«,²⁴⁰ koja je možda bila istovjetna s crkvom sv. Nikole *de portu*.²⁴¹

TEODOZIJE je ime šestorice svetaca, među kojima je opat iz Antiohije (5. st.) i kapadocijski svetac iz 6. st.

Latinsko ime *Theodosius* ne javlja se prije n. e., a preuzeto je iz grčkog *Theodósios*, što je — kao i *Theódoros* — teoforijska složenica s istim značenjem »Božji dar«.

Crkva sv. Teodozija u Splitu, danas nepoznatog položaja, spominje se u ispravi iz 1338. g. kao *ecclesia S. Theodosii penes Spalatum*.²⁴²

TOMA je bio jedan od apostola, koji je — prema tradiciji — pogubljen dok je tumačio Evanđelje u Indiji.

Latinski *Thomas* vezuje se na grčki oblik imena apostola *Thomàs*, koje se u samom Evanđelju objašnjava i drugim imenom *Didymos* što znači »blizanac«. Zaključuje se da je zapravo *Thomàs* transliteralizacija aramejskog *t'ômâ* (blizanac).

²³⁶ CD I, 42.

²³⁷ L. Katić, Selo Kučine i 13 isprava o Sutikvi, *SHP*, III. ser., sv. 4, Zagreb 1955, 141—169.

²³⁸ Lj. Karaman, Gospa od zvonika u Splitu, *Novo doba*, 73, XX, Split 28. III. 1937, 5.

²³⁹ Cosmijeva vizitacija, *o. c.*, 17.

²⁴⁰ D. Farlati, *o. c.*, 347.

²⁴¹ J. Jelaska, *o. c.*, 29.

²⁴² CD X, 394, 395.

U Splitu je sv. Tomi bila posvećena kriptna Janova hrama Dioklecijanove palače, u kojoj su u svodu još ostale udubine oltarne pregrade.²⁴³

Crkva sv. Tome u Splitu nalazila se uz sjevernu obalu splitskog poluotoka, blizu današnjeg brodogradilišta. Najranija isprava o njoj datirana je krajem 11. st.,²⁴⁴ a u dokumentima se crkva obično spominje uz oznaku *de Barcagna*.²⁴⁵

VID je bio mučenik, pogubljen za Dioklecijanovih progona. Kult mu je raširen u zapadnoj Evropi od 8. st.

Latinsko ime *Vitus* nalazi se samo u kršćanskom razdoblju i vjerojatno je vezano uz imenicu *vita* (život, podrazumijeva se vječni život duše), iz koje potječu i drugi slični antroponimi (*Vitalis*, *Vitalinus*, *Vivatus*). Kod germanskih naroda također je raširen antroponim Wido, Wito i Witto, a kod slavena Vid.

Crkva sv. Vida u Splitu spominje se u spisima notara Ivana Cuve g. 1353.²⁴⁶ U katastarskoj mapi iz 1675. ubilježena je crkva sv. Vida na Klisu.²⁴⁷

VITAL je ime veoma velikog broja (čak 52) kršćanskih svetaca (mučenika, konfesora, opata). Kult sv. Vitala naročito je bio jak u Ravenni kao velikom jadranskom političko-crkvenom središtu u doba ranoga Bizanta, pa je odatle dospio i na istočnu jadransku obalu. Svetac istoga imena bio je i sirmijski biskup.

Latinski oblik *Vitalis* bio je kognomen na početku razdoblja Rimskog carstva, a potječe od pridjeva *vitalis* sa značenjem »onaj koji daje život« ili »onaj koji ima mogućnost življenja«, što je u kršćanskoj filozofiji dobilo i mistični smisao. Stoga je u kršćanskom razdoblju to postalo i vrlo često osobno ime.

U Splitu se sv. Vital javlja kao kotitular već spomenute predromaničke crkve sv. Julijane u zapadnom dijelu srednjovjekovnog grada. Na natpisu iz te crkve spominje se ... *ET S(ANCT)I BITALIS AM(EN)*.²⁴⁸

Crkva sv. Vitala nalazila se kraj Bijaća u Kaštelanskom polju na lokalitetu koji se danas zove Tarca, a spominje se u ispravi Andrije II. iz 1207. g.²⁴⁹

Značenje splitskih hagionima za filološka i povijesna istraživanja

Pregled srednjovjekovnih crkava na širem području Splita, iznesen ovdje po imenima njihovih titulara, pruža, kako je već rečeno, mogućnost stvaranja mnogih zaključaka lingvističke i kulturnopovijesne naravi.

²⁴³ A. Cutheis, *o. c.* U novijoj literaturi za pravokutni hram Dioklecijanove palače u Splitu uobičajeno je ime »Jupiterov hram«. Na osnovi Prokulijanova opisa iz 16. stoljeća T. Marasović (*o. c.*, 120, vidi bilj. 22) upozorava na starije ime.

²⁴⁴ CD I, 210.

²⁴⁵ J. Jelaska, *o. c.*, 39.

²⁴⁶ Spisi notara Ivana Cuve, Historijski arhiv Zadar — Splitski arhiv.

²⁴⁷ L. Katić, *o. c.*, 85 (vidi bilj. 38).

²⁴⁸ Z. Rapanić, *o. c.*, 278 (vidi bilj. 20).

²⁴⁹ CD III, 70.

S lingvističkog stajališta u prvom redu je zanimljivo utvrditi odnos hagionima prema srednjovjekovnim antroponimima kršćanskog porijekla i ustanoviti utjecaj štovanja pojedinih titulara s obzirom na čestocu dotičnih osobnih imena. Iako to prelazi zadatak ovog rada, napomenut ću samo da je od oko 60 splitskih antroponima kršćanskog porijekla, za koje sam do razdoblja 1420. g. uspjela skupiti podatke, čak 40 imaju svoj oslon u lokalnim titularima splitskih crkava. Zanimljivo je također da i popularnost pojedinih titulara, koje pokazuje broj srednjovjekovnih crkava u Splitu, potvrđuje u stanovitom smislu i broj odgovarajućih antroponima, koji se najviše spominju u srednjovjekovnim dokumentima (Petar, Ivan, Nikola, Mihovil, Dujam). U toj podudarnosti odstupa jedino Marija, koja se kao antroponim iznimno rijetko javlja, a najčešći je hagionim.

Splitski toponimi pružaju dosta građe i za toponomastička istraživanja. Od ukupno 63 hagionima čak ih se tridesetak odrazilo na postanak toponima sanktoremskog porijekla. Najveći broj među njima nastao je s refleksom starodalmatoromanskog pridjeva *sanctus* u složenici s već slaveniziranim oblikom svečeva imena (Sućurac, Supaval, Supetar, Sukošan, Sutikva, Stombrate, Sustipan, Sućidar i dr.). Splitski toponimi te skupine već su odavna predmetom istraživanja koja su poduzimali K. Jireček,²⁵⁰ P. Skok,²⁵¹ a u novije doba najpotpunije i V. Putanec.²⁵² Drugoj skupini pripadaju toponimi, koji su nastali bez refleksa pridjeva *sanctus*, bilo kao hipokoristički hagionima odnosno antroponima (Bene, Fumija, Nofar, bilo supstantivizacijom pridjeva (Dujmovača, Dujmovica, Lovrinac i dr.), što obrađujem na drugom mjestu.²⁵³

Splitske srednjovjekovne crkve otkrivaju i mnoge druge toponime koji nisu sanktoremskog porijekla, ali su kao oznake crkvenih građevina često vezane uz još neubicirane lokalitete (npr. Colonia, Mesavia, Trbuhov rat i dr.), od kojih se neke može ubicirati upravo zahvaljujući crkva-ma, koje su njima označene.

Izložena građa pruža podosta podataka za istraživanja kulta u srednjovjekovnom Splitu. Ako bismo o intenzitetu štovanja zaključivali po broju poznatih crkava pojedinoga titulara, onda bi na širem području srednjovjekovnog Splita na prvom mjestu došla Bogorodica Marija, koja se kao titular ili kotitular javlja čak u 23 crkve ovoga područja.

Veoma rašireni kult sv. Petra u srednjem vijeku pokazuje čak 15 crkava na splitskom području u kojima se apostolski prvak javlja kao titular. Sv. Nikoli je bilo posvećeno 13 crkava, a tako velik broj može se shvatiti pomorskim značenjem Splita kroz srednji vijek, odnosno intenzivnim štovanjem zaštitnika pomoraca i ribara.

²⁵⁰ K. Jireček, *Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer, Sitzungsberichte der phil. hist. Classe der k. Akademie der Wissenschaften*, 136, Wien 1897, 1—98.

²⁵¹ P. Skok, *o. c.*, 19—62 (vidi bilj. 115).

²⁵² V. Putanec, *o. c.*, 137 i dalje.

²⁵³ Sanktoremski toponimi na području srednjovjekovnog Splita, priopćenje na VI. jugoslavenskoj onomastičkoj konferenciji, Donji Milanovac 1985. Usp. također: A. Sapunar, *Toponimi Splita sakralnog porijekla, Kulturna baština*, 14, Split 1983, 37—45.

Po 8 crkava bilo je posvećeno sv. Ivanu, sv. Mihovilu i sv. Jurju, u 6 crkava titular je bio sv. Stjepan, a mnogi drugi sveci javljaju se kao titulari za dvije, tri i više crkava.

Hagionimi na splitskom području pružaju podatke za proučavanje zajedničkih titulara. Osim uobičajenih svetačkih parova (sv. Kuzma i Damjan, sv. Filip i Jakov, sv. Hermagora i Fortunat) ovdje se javljaju i kombinacije titulara, koje nisu karakteristične kao npr. sv. Petar i Mojsije u Solinu, što je — kako je uočio Dyggve²⁵⁴ — spoj kulta novozavjetnog i starozavjetnog prvaka. Sa stajališta istraživanja tih kombinacija mogu u Splitu biti zanimljivi i trojni titulari kao npr. sv. Martin, sv. Marija i sv. Grgur papa, ili sv. Martin, sv. Marija, sv. Stjepan ili pak sv. Julijana, sv. Luka, sv. Vital.

Iz iznesene građe mogu nastati i neki zaključci o položaju srednjovjekovnih građevina u odnosu na karakteristične titulare. U obradi graditeljstva srednjovjekovnog Splita već je istaknuto da su četvora vrata najstarije gradske jezgre u Dioklecijanovoj palači imala svoje zaštitnike.²⁵⁵ Uz dvije sačuvane predromaničke crkve sv. Martina (s još dvojicom titulara), te sv. Teodora (s Bogorodicom), poznato je da su i preostala dvojica vrata bila na isti način zaštićena. U opisu crkve Gospe od zvonika nad zapadnim vratima nadbiskup Cosmi izričito navodi: ... *Est sita super muro ciuitatis ueteris, super quo erant etiam aliae capelle, hodieque restat haec ipsa S. Marie et alia est Sti Martini de Coscia.*²⁵⁶ Poznato je da je nad istočnim vratima zaštitnik bio sv. Apolinar (ili možda sv. Leonard ?), a nad južnim vratima sv. Sofija. Već je T. Marasović upozorio da navedeni titulari pripadaju franačkoj i bizantskoj kulturnoj sferi i na svoj način odražavaju njihov utjecaj u srednjovjekovnom Splitu.²⁵⁷

Karakterističan je i položaj crkava, kojima su titulari sv. Nikola i sv. Juraj. Brojne crkve sv. Nikole prate obalno područje južne gradske luke i sjeverne obale splitskog poluotoka, ili su pak locirane na obroncima, koji su dobro vidljivi s mora.

Crkve posvećene sv. Jurju zauzimaju također istaknute položaje, bilo da se radi o rtu poluotoku (u slučaju rta Marjana gdje sv. Juraj zamjenjuje antički Dijanin hram u njegovom orijentacijskom značenju na ulazu u Solinski zaljev), bilo da se radi o crkvama na istaknutim visinskim kotama na Mosoru ili Kozjaku.

No čini se da nam istraživanje splitskih hagionima daje najzanimljivije podatke o razvoju kulta odnosno o kulturnim i posredno političkim utjecajima u srednjovjekovnom Splitu kao dijelu šireg istočnojadranskog prostora. Taj problem dobro je uočio Ž. Rapanić u smislu pojave karakterističnih razdoblja kulturnog utjecaja,²⁵⁸ a spominjali su ga i drugi istraživači.²⁵⁹

²⁵⁴ E. Dyggve, *o. c.*, 134.

²⁵⁵ T. Marasović, *o. c.*, 24 (vidi bilj. 22).

²⁵⁶ Cosmijeva vizitacija, *o. c.*, 17.

²⁵⁷ T. Marasović, *o. c.*, 106 (vidi bilj. 159).

²⁵⁸ Ž. Rapanić, *o. c.*, 211 (vidi bilj. 30).

²⁵⁹ I. Babić, *o. c.*, 59.

Ako imena titulara splitskih crkava razmotrimo u odnosu na vrijeme njihova štovanja, ustanovit ćemo tri karakteristična vremenska sloja sanktorema od postanka Splita do dolaska Mlečana 1420. g.

Prvom sloju pripadaju sveci ranoga kršćanstva, koji su se kao titulari zadržali u starokršćanskim crkvama splitskog područja, bilo da je slučaj građevnog kontinuiteta, bilo pak nove građevine na istom mjestu. Ovdje spadaju karakteristični titulari, koji se na mediteranskim obalama javljaju već za trajanja Zapadnorimskog carstva i u doba ranoga Bizanta, dakle prije rušenja antičke Salone i konačne transformacije Dioklecijanove palače u ranosrednjovjekovni grad. Tom krugu u Splitu pripadaju: sv. Andrija apostol, sv. Kuzma i Damjan, sv. Lovro, sv. Petar, sv. Stjepan i drugi.

Drugom sloju, karakterističnom za rani srednji vijek, pripada oživljavanje kulta određenog broja svetaca, koji imaju visoko mjesto u kršćanskoj hagiografskoj ljestvici, zatim razvoj kulta lokalnog mučenika i gradskog zaštitnika sv. Dujma, te prodor karakterističnih titulara iz istočne i zapadne kultne i političko-kulturne sfere.

U ranom srednjem vijeku naročito je bio oživio kult sv. Marije u čitavoj Evropi. Bogorodica se javlja kao titular brojnih predromaničkih crkava, među kojima su i one centralnog tipa. U predromaničkoj arhitekturi Dalmacije mnoge centralne građevine šesterokonznog tipa posvećene su sv. Mariji,²⁶⁰ koja je bila titular dvjema najznačajnijim centralnim građevinama u Splitu i Solinu iz antičkog odnosno starokršćanskog razdoblja (adaptacija Dioklecijanova mauzoleja i — ako se prihvati uvjerljiva pretpostavka Ž. Rapanića i D. Jelovine²⁶¹ — korištenje crkve u solinskoj »Gradini« iz Justinijanova vremena s kulturnim kontinuitetom u ranom srednjem vijeku).

Sv. Marija je sigurno ustanovljeni titular na još nekoliko predromaničkih crkava, a veliki broj crkvenih građevina tog najraširenijeg titulara nije vremenski određen, pa ne znamo jesu li podignute u ranom ili visokom srednjem vijeku.

Uz Bogorodicu u ranom srednjem vijeku oživljava kult sv. Petra, a intenzivno se štuje i sv. Mihovil. Opažamo to prateći titulare predromaničkih crkava u Dalmaciji općenito, a to dokazuje i izneseni pregled titulara na splitskom području. Najveći broj od 15 crkava posvećenih sv. Petru potječe iz ranog srednjeg vijeka, ali i u ovom slučaju za mnoge ne znamo vrijeme nastanka.

Pojava kulta sv. Mihovila u ranom srednjem vijeku,²⁶² nakon što je u 5. st. osnovano njegovo hodočasničko svetište na Monte Garganu, naročito je vezana uz vjerovanje o dvama ukazanjima: prvo pape Grgura Velikog, koji je — kako se vjerovalo — ugledao arkandela nad Hadrijanovim mauzolejem u Rimu, a drugo: u spilji na Mont-Saint-Michelu u Normandiji u 8. st. Od tada je sv. Mihovil sve više titular predromaničkih crkava, među ostalim, i na istočnom jadranskom području, gdje je naročito prisutan (kao i sv. Marija) u crkvama šesterolisnog tlocrta²⁶³

²⁶⁰ T. Marasović, *o. c.*, 149 (vidi bilj. 132).

²⁶¹ Ž. Rapanić — D. Jelovina, *o. c.*, 133.

²⁶² I. Božić, *o. c.*, 197—207.

²⁶³ T. Marasović, *Regionalizam, o. c.*, 144—150.

u zadarskoj i splitskoj regiji. U samom Splitu osam crkava, od kojih je većina iz ranog srednjeg vijeka, potvrđuju štovanje ovog sveca baš u tom razdoblju.

U ranom srednjem vijeku u Splitu oživio je i kult lokalnih svetaca, naročito sv. Dujma. Odmah poslije prijenosa kostiju solinskih mučenika iz porušenog grada započinje u novom gradu njihovo štovanje, u prvom redu sv. Dujma koji postaje srednjovjekovni zaštitnik Splita i uz sv. Mariju (uvijek oficijalnog titulara) popularni titular katedrale. Lokalnu popularnost pokazuje još nekoliko drugih crkava tog sveca na splitskom području.

Ranosrednjovjekovnu hagianimiju u Splitu (kao uostalom i na cjelokupnom istočnojadranskom prostoru) obogaćuju titulari, koji nose izrazita obilježja istočne, odnosno zapadne crkveno-političke sfere, pa na svoj način dokazuju te utjecaje, poznate iz političke i kulturnomjetničke povijesti.

Tako izrazito bizantskom hagiografskom krugu pripadaju: sv. Bazilije, sv. Eufemija, sv. Juraj, sv. Katarina Aleksandrijska, sv. Luka, sv. Tekla, sv. Teodor, sv. Teodozije. S istoka je došao i kult sv. Nikole, koji će se kasnije (od 12. st.) razviti pod utjecajem Apulije. Već je spomenuto da se jedna od mnogobrojnih crkava sv. Nikole u Splitu javlja u dokumentima prije prijenosa tijela tog sveca u Bari, pa njegovo prvo štovanje u Splitu treba povezati s kulturnim utjecajem iz istočnog mediteranskog područja. Crkve posvećene sv. Nikoli naročito su brojne na južnodalmatinskom području, koje je bliže bizantskom utjecaju.²⁶⁴ Jedna među njima koja pripada karakterističnom južnodalmatinskom kupolnom tipu na otoku Lopudu i danas se u narodu zove sv. Nikola »Grčki«.²⁶⁵

U okviru skupine hagianima bizantskog utjecaja treba spomenuti i ona imena titulara vezana uz jadransko područje, koje bismo, prilagođavajući Dyggveov termin iz arhitektonske povijesti našem istraživanju, mogli nazvati adriobizantskim svecima. Toj skupini pripadaju: sv. Apolinar, sv. Mavar, sv. Vital.

Titulari ranosrednjovjekovnih crkava u Splitu što se štuju u zapadnoj Evropi također su brojni, a karakteristični su za apeninsko i ibersko područje te za franačku državu. To su sv. Benedikt i sv. Skolastika, sv. Grgur papa, sv. Kasijan, sv. Lovre (čiji se kult tada oživljava), sv. Maksim, sv. Lucija, sv. Izidor, sv. Jakov. Izrazito franačkoj kulturnoj sferi pripadaju: sv. Leonard, sv. Marta i sv. Martin.

Treći kulturni sloj titulara karakterističan je za razdoblje splitske autonomne komune od početka 12. st. do dolaska Mlečana 1420. g. Već smo spomenuli da se poslije bizantskog kulta sv. Nikole u ranom srednjem vijeku nastavlja od 12. st. nadalje štovanje tog sveca, koje sve više uzima maha pod utjecajem Apulije (odakle dolaze i poticaji za razvoj romaničkog stila). Čini se da u tom razdoblju oživljava i štovanje sv. Ivana, kojemu ne samo da se podižu brojne crkve na splitskom području

²⁶⁴ O. c., 150—156.

²⁶⁵ O. c., 153.

nego se dvije građevine, koje su u ranom srednjem vijeku imale druge titulare (sv. Marta u Bijaćima, sv. Tekla u Kučinama), tada ponovno posvećuju tom svecu.

Mnogi drugi splitski titulari, koje smo naveli u pregledu hagionima, možda također pripadaju ovom trećem kulturnom sloju, ali u to ne možemo biti sigurni, jer nemamo podatke štaju li se samo u ovom razdoblju ili možda i prije. Sigurno je, međutim, da se u razdoblju splitske autonomne komune javlja kult osnivača dvaju srednjovjekovnih propovjedničkih redova: sv. Franje i sv. Dominika, koji su u Splitu dokumentirani osnivanjem samostana u 13. st., smještenih — kao što je to slučaj i u drugim dalmatinskim gradovima — na dijametralno suprotnim perifernim područjima grada. Još kasnije, u 14. st. javljaju se u Splitu Klarise sa svojom crkvom i samostanom.

U razdoblju autonomne komune započinje u Splitu i kult lokalnog sveca, nadbiskupa Arnira, koji će se jače razvijati u razdoblju mletačke uprave.

Ove kratke napomene, koje sam navela na osnovi dosad poznatih titulara i njihovih crkava, možda će se moći dopuniti ponekim novim podatkom, koji bi mogao upotpuniti i popis splitskih srednjovjekovnih hagionima i odraziti se na dalje zaključke.

Résumé

LES HAGIONYMES DE LA VILLE MÉDIÉVALE DE SPLIT

Dans le cadre d'une étude plus étendue des anthroponymes de Split au moyen-âge, l'auteur traite ici les hagionymes médiévaux. Cette étude englobe l'espace de l'actuelle région élargie de la ville de Split allant des régions délimitant ses confins vers Trogir et Omiš, et du massif montagneux à la mer. Cette étude traite l'époque du moyen-âge depuis la fondation de la ville au VIIe siècle jusqu'à son occupation par Venise en 1420. L'auteur présente par ordre alphabétique les données sur 64 titulaires, obtenues sur la base des églises existantes, des documents historiques ou de monuments épigraphiques. Toutes les églises de la région élargie de Split, qui portent les noms de saints cités ci-après, sont énumérées selon leur forme latine, avec une brève explication étymologique: *Anastasia, Anastasius, Andreas, Apollinarius, Rainerius, Barbara, Bartholomaeus, Basilius, Benedictus, Caecilia, Cyprianus, Cyriacus, Damianus, Dominicus, Spiritus, Domnius, Euphemia, Felicius, Philippus, Fortunatus, Franciscus, Gregorius, Hermagoras, Elias, Iohannis, Isidorus, Jacobus, Hieronymus, Iuliana, Georgius, Cassianus, Catherina, Clara, Clemens, Cosmas, Leonardus, Laurentius, Lucia, Lucas, Magdalene, Maximus, Maria, Martha, Martinus, Mattheus, Maurus, Michael, Moyses, Nicolaus, Onuphrius, Paulus, Petrus, Sebastianus, Silvester, Scholastica, Sophia, Stephanus, Thecla, Theodorus, Theodosius, Thomas, Vitus, Vitalis.*

L'importance des hagionymes médiévaux pour les recherches philologiques et historiques, est signalée dans la conclusion. Sur un total d'environ 60 anthroponymes de Split, d'origine chrétienne, qui figurent dans les documents médiévaux, 40 d'entre eux ont pour base des titulaires locaux des églises de Split. Les hagionymes de Split sont également intéressants pour les recherches toponymiques car 30 des noms énumérés reflétaient l'origine de noms de lieux de provenance

hiératique, et parmi ceux-ci se trouve le plus grand nombre de ceux formés avec l'adjectif reflexif latin-dalmate *sanctus* dans un nom composé avec une forme déjà slavisée du nom du saint (par exemple: Sućuraj, Supaval, Supetar, Sukojišan, Sutikva, Sućidar, etc. ...).

Les matériaux présentés fournissent également de nombreuses données pour les recherches sur le culte dans la ville médiévale de Split. Il ressort que les titulaires les plus populaires sont: Djevica Marija (Vierge Marie) (23 églises), Sv. Petar (Saint-Pierre) (15), Sv. Nikola (Saint-Nicolas) (13); d'autre part, Sv. Ivan (Saint-Jean), Sv. Mihovil (Saint-Michel), Sv. Juraj (Saint-Georges) et Sv. Stjepan (Saint-Etienne) occupent également une place importante par le nombre des églises connues. Ces matériaux fournissent également des données pour l'étude des titulaires en communs — doubles (par exemple: Sv. Petar et Sv. Mojsije /Saints-Pierre et Moïse/) ou triples (par exemple: Sv. Julijana—Sv. Luka—Sv. Vital /Sainte-Julienne—Sant-Luc—Saint-Vital/).

Il est également signalé que certains titulaires ont des positions caractéristiques dans la ville ou dans ses environs (par exemple: Sv. Martin /Saint-Martin/ près de la porte de ville ou Sv. Juraj /Saint-Georges/ sur des positions topographiques avancées).

Par rapport à la période de vénération se distinguent trois périodes caractéristiques des couches hiératiques du VIIe du début du XVe siècle.

A la première couche appartiennent les saints de la première période du christianisme (Sv. Andrija /Saint André apôtre/, Sv. Kuzma et Damjan /Saints Cosme et Damian/, Sv. Lovro /Saint-Laurent/, Sv. Petar /Saint-Pierre/, Sv. Stjepan /Saint-Etienne/ et autres).

A la seconde couche — caractéristique pour le haut moyen-âge appartient avant tout la réanimation du culte d'un certain nombre de saints, qui occupent une place importante dans l'hagiographie chrétienne (Bogorodica /Vierge/, Sv. Petar /Saint-Pierre/, Sv. Mihovil /Saint-Michel/). A cette époque fut renouvelé le culte de Sv. Dujam — saint et martyr local, puis apparaissent aussi les saints-patrons qui appartiennent incontestablement à la sphère culturelle byzantine ou occidentale. Appartiennent au cercle hagiographique byzantin: Sv. Bazilije (Saint-Basile), Sv. Eufemia (Sainte-Euphémie), Sv. Juraj (Saint-Georges), Sainte-Catherine d'Alexandrie, Sv. Luka (Saint-Luc), Sv. Tekla (Sainte-Techla), Sv. Teodor (Saint-Théodor) et également Sv. Nikola (Saint-Nicolas) qui sera davantage vénéré au cours de la période ultérieure, puis des saints typiquement de la région Adriatique: Sv. Apollinar (Saint-Apollinaire), Sv. Mavar, et Sv. Vital. Au cercle occidental appartiennent: Sv. Benedikt (Saint-Benoit) et Sv. Skolastika (Sainte-Scholastica), Sv. Grgur papa (Saint pape Grégoire), Sv. Kasijan, Sv. Lovro (Saint-Laurent), Sv. Maxim (Saint-Maxime), Sv. Lucija (Sainte-Lucie), Sv. Izidor (Saint-Isidor), Sv. Jakov (Saint-Jacques), et des titulaires incontestablement Francs: Saint-Léonard, Sainte-Marthe et Saint-Martin.

La troisième couche cultuelle est caractéristique pour la commune autonome de Split — du début du XIIe siècle à l'arrivée des Vénitiens en 1420. Avec le renouvellement du culte de Saint-Nicolas, sous l'influence des Pouilles, est également renouvelé le culte de Saint-Jean. Les ordres des prédicateurs de Saint-François et de Saint-Dominique apparaissent également, et la vénération de ces titulaires se répand; le culte du bienheureux Saint-Arnir, d'origine local, apparaît également; il sera encore plus important à l'époque de la domination de Venise.